

De vanen van Neêrland en Oranje.

Gedicht, ter gelegenheid der uitreiking van de nieuwe vaandels en
standaarden aan het Nederlandsche leger, aan Hare Majesteit Koningin
WILHELMINA aangeboden.

Waar Neêrlands krijgers ooit om Neêrlands vanen stonden,
Daar vlochten lauw'ren zij om Neêrlands fiere kroon!
Is klein ons volk en klein ons heir, zij onderstonden
Vereend een grootschen strijd, om recht, tot straf voor hoon,
Om vrijheid, of, bereid 't gegeven woord te staven,
Tot helpen van een bondgenoot. Zoo werd de vaan
Van 't kleine land, met kracht gesteund door Neêrlands braven,
Geëerd, geacht, waar zij ontrolde hare baan.
Zoo blonk zij uit alom, en naast en boven velen,
Zoo stond zij pal, hoe sterk, hoe fel haar vijand ook.
Wel moest het zwakke heir zijn krachten nog verdeelen,
Maar toch als Phenix rees de vaan uit vuur en rook!

Die vaan heeft in *Euroop* zich krachtig vaak doen gelden,
Als ver van d'eigen grens haar droeg oud-Neêrlands vuist;
En *Azië* dankt vooral den haar verknochten helden,
Dat orde kwam ten troon waar wilkeur heeft gehuisd.
Een Holland in het klein, oud-Dietsch in merg en ader,
In 't Zuid van *Afrika*, verrees om Neêrlands vlag;
En Noord-*Amerika* noemt Holland als een vader,
Waar, als Nieuw-Amsterdam, Nieuw-York het leven zag.
Terwijl ons dundoek stout, waar 't ijs niet meer ontdooid,
In 't hooge, barre Noord, het eerst zich heeft gewaagd,
Was 't onze vaan ook weer, die zich het eerst ontplooid,
Waar gansch *Australië* den roem van Neêrland schraagt.

Zooals in vroeger tijd de drommen voorwaarts stoven,
 Gedekt door 't kleurendoeck van hem, die hun gebood,
 Zoo breekt voor Neêrlands vlag, steeds met Oranje boven,
 Sinds eeuwen reeds de baan ons heir en onze vloot!
 Slechts ééns is wreed, is woest van 't land de vorst gescheiden;
 Toen werd ook Neêrlands vlag van d'aard schier weggevaagd.
 Te Desima bewaard! Verbannen waren beiden!
 Ellende trof het erf dat snood hen had verjaagd.
 Maar nauw had Neêrlands volk zich eind'lijk vrij gevochten,
 Of samen keerden zij, de vaân van vorst en land;
 En Neêrland zag ze bei, thans hecht tot één gevlochten,
 Weer wapp'ren, fier verjongd door den vernieuwden band.

Nog was de galm van vreugd- en heildronk niet verstorven.
 Daar klonk de maar: Hij keert van Elba weer! Maar toen —
 — Het bloed in Neêrlands hart is thans niet meer verdorven,
 Toen grijpt men naar 't rapier, toen strijdt men stout en koen,
 d'Oranje-vaan geleidt nieuw-Neêrlands heir ten zegen,
 En Neêrlands vaan wuift vrij weer over 't eigen land!
 Dan, eenmaal moet ten strijd gescherpt nog zwaard en degen:
 De Zuider broederstaat miskent en scheurt den band
 Te Weenen vastgeknoopt. Nu stroomt het Noorden samen,
 En, aan Oranje trouw, verricht het grootsche daân
 Totdat van vreemde grens veel vreemde benden kwamen;
 Toen boog men voor die macht, maar boog met roem belaân.

Het leger, dat den grond der vad'ren kon ontwringen
 Aan vreemde dwinglandij, dat remde d'adelaar
 In onbesuiste vaart, en eerbied af moest dwingen
 Waar 't roemrijk door zijn vorst geleid werd uit gevaar,
 Dat streed bij Quatrebras en Waterloo met eere,
 En in den Belgenkamp weer pal stond waar het streed,
 Dat leger leeft nog voort in geest, in woord, in leere
 In Neêrlands krijgerschaar, gestand aan haren eed.
 Dat leger blijft het beeld, met zijn Oranje-venen,
 Van volk en vorstenhuis beproefd in liefd' en min!
 Dit beeld ook voegden thans weer nieuw' Oranje-banen,
 Nu Neêrland is verjongd in Neêrlands Koningin!

G. NIJPELS.

Breda, September 1893.

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799,

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(Vervolg van N°. 8, bladz. 463.)

(Met plaat VIII.)

Terwijl al die nu eens onbestemde, dan weder stellige berichten en geruchten de Regeering in het onzekere lieten, kwamen er in het begin van Juli weder tijdingen omtrent daadwerkelijk optreden der Engelschen bij de eilanden in het noordoosten des lands. De daarover gevoerde correspondentie geeft tevens inzicht in de gevoelens der tot handelen geroepen personen.

Den 1sten Juli schrijft DU MONCEAU aan DAENDELS (1):

. . . . De Kolonel CROISSET heeft mij rapport gedaan, dat 260 arbeiders thans aan de Veenebrug geëmployeerd waren, en dat deszelfs getal stond te vermeerderen, naarmate de gereedschappen klaar wierden.

De Engelschen zijn opnieuw in onze nabijheid verschenen. Ik zend U inliggende Copie van de rapporten, dewelke U van het gebeurde zullen onderrichten. Dezen morgen met het aanbreken van den dag heb ik wederom eene vrij hevige kanonnade van dien kant gehoord.

Het schijnt waar te zijn, dat een korps *Russen* op marsch is en zich naar den *Rijn* dirigeert. Eene sterke Bataafsche divisie, met de Fransche armee, die zich langs deze rivier bevindt, vereenigd, zoude buiten twijfel van een weergaloos effect zijn (2). Maar wanneer de geruchten, die er wegens een embarquement in *Engeland* loopen, gegrond zijn, geloof ik, dat het alsdan voorzigtiger zou wezen van ons alleen tot onze eigene verdediging te bepalen. Het is waar, dat wij meer troepen als noodig zijn, hebben, om de Engelschen te vernielen (1), wanneer zij voet aan wal durfden zetten; maar van een anderen kant hebben wij ook veel noodig, omdat wij onze geheele linie behoorlijk moeten dekken, dewijl het waar is, dat wij te voren niet kunnen weten, waar de vijand zich met ernst zal opdoen.

(1) Archief Du MONCEAU.

(2) Men zou kunnen meenen, dat dit een terugslag was op eene beschouwing in dien geest door DAENDELS geuit. Bewijzen daarvoor heb ik evenwel niet gevonden.

Wanneer de tijding van het embarquement echt is, zoo moeten wij veronderstellen, dat die expeditie gedestineerd is of tegen het voormalig *België* (hetgeen wel denklijk is), of tegen onze Republiek. In beide Republieken zal de vijand veel aanhangers vinden, en het zullen krachtdadige en energieke maatregelen (in tijds genomen) moeten zijn, welke ons alleen kunnen redden.

Ik geloof, dat het nu meer dan tijd is, dat de bataljons van hunne veldstukken, caissons en de benoodigde paarden worden voorzien, en dat de arsenalen van *Groningen* met meerdere munitie, als er tegenwoordig voorhanden is, tot den velddienst worden in staat gesteld.

Ik herhaal het aan den Agent, dat als hij mij niet nog 2 à 3 bataljons toezendt, ik met geen het minste succes eenige defensie zal kunnen opereeren.

Ik vraag bovendien chefs, welke ik heb leeren kennen; want wel is waar dat alle chefs goed zijn, maar er zijn er altijd, die men de voorkeur geeft, omdat men ze beter kent.

Ik zend U, mijn waarde Generaal! ingesloten de wervingslijst mijner divisie, maar ik prevenieer U tevens, dat ik voortaan zulks niet dan om de 14 dagen doen zal, dewijl het volstrekt onmogelijk is, dat zulks exact geschieden kan, wanneer dit alle acht dagen plaats heeft, uithoofde van het verre uiteenliggen der korpsen.

P.S. Ik heb wel ontvangen, mijn waarde Generaal! den Uwen van den 29sten dezer en zal opzigtelijk het niet toelaten dan bekende personen op de wallen der geretrancheerde posten aan den Generaal-Majoor BONHOMME de noodige orders geven (1).

Aan den A. v. O. werd denzelfden dag geschreven:

Ik heb de eer van U twee rapporten te communicceeren, die mij door den Generaal-Majoor BONHOMME toegezonden zijn. Gij zult uit dezelve zien, Burger Agent, dat de Engelschen wederom opnieuw in onze nabijheid verschenen zijn. Dezen morgen met het aanbreken van den dag geschiedde er aan dien kant eene vrij hevige kanonnade; ik zie met ongeduld de rapporten van het aldaar voorgevallene tegemoet.

Indien de tijdingen van het embarquement der Engelschen wezenlijk waar zijn, dan dunkt mij is er geen tijd meer te verliezen, dat wij eene respectabele houding van defensie aannemen, te meer dewijl het zeker schijnt, dat de Russen naar den Rijn afzakken.

Nog langer toeven en dan daarna de zaken in overijling te moeten uitvoeren, om de goede zaak te redden, kan haar misschien doodlijk wezen.

(1) DAENDELS had geschreven: »Ik ben tevens geïnformeerd, dat thans officieren van neutrale mogendheden de Republiek doorreizen, waarschijnlijk met oogmerk onze vestingen en punten van defensie op te nemen; en ik heb gedacht U hiervan dadelijk te moeten verwittigen, ingeval U het noodig mocht oordeelen orders te stellen, dat behalve Fransche of Bataafsche officieren of bekende burgers niemand op de wallen der vestingen of in de geretrancheerde posten, welke in het arrondissement van den Generaal-Majoor BONHOMME zijn gelegen, worde toegelaten. Den Generaal-Majoor VAN BERCOP heb ik gisteren hiervan kennis gegeven. Ik heb gedacht dit te moeten doen, omdat een Deensch Ingenieur-officier in weinige dagen door deszelfs arrondissement en langs den IJssel moet passeeren.»

Het komt mij voor, Burger Agent! (wanneer de loopende geruchten waarachtig zijn) het voorzichtig gehandeld zou wezen, om de veldstukken met hunne caissons, de munitie en al haar toebehooren, alsmede de benooidigde paarden directelijk aan de bataljons wierden toegevoegd, en dat Gij de orders gaaft, om nog twee of drie bataljons ter verdediging van dit departement herwaarts te doen marcheeren.

Het is mij van veel aangelegenheid, de chefs derzelver te kennen. In de zekere veronderstelling, waarin ik ben, dat allen goed zijn, zijn er nochtans die men de voorkeur geeft, omdat men ze beter kent. Het is om die reden, Burger Agent! dat ik de vrijheid neem, U te verzoeken om, wanneer bijzondere omstandigheden U niet toelaten mij de twee beloofde bataljons uit Amsterdam te zenden, Gij ten minste mij die, door de Luitenant-Kolonels LIJKLAMA en SANDICK (van de 5de $\frac{1}{2}$ brigade) gecommandeerd (1), deedt geworden. Gij zult wel willen inzien, Burger Agent! dat het om de goede zaak is, dat ik mij toesta, U deze buitengewone reflectiën te maken, en ik heb dezelve des te noodzakelijker gemeend, dewijl, alhoewel mij nog twee bataljons wierden toegezonden, mijn macht niet meer dan even toereikende zal zijn, om de behoorlijke resistentie aan eene valsche attacque te kunnen bieden; want de macht, waarover ik alsdan zal kunnen beschikken, ten einde op een punt te verzamelen, zal uit niets meer bestaan dan 3 bataljons Infanterie, 1 bataljon Jagers, de Huzaren en de Rijdende Artillerie; de andere troepen zijn volstrekt niet te missen langs het frontier en de batterijen langs de kust. Ik bid U, Burger Agent! den inhoud van dezen wel in ernstige overweging te willen nemen.

Als bijlagen bij dezen brief (vermoedelijk ook bij dien aan DAENDELS) waren copieën gevoegd van de navolgende stukken, door BONHOMME aan DU MONCEAU toegezonden:

De Luitenant-Kolonel JAUSSAUD DE VEDELEN aan den Generaal-Majoor BONHOMME. Dokkum 28 Juni 1799.

Generaal! Hebbe de eer U rapport te doen, dat ik heden tusschen 12 en 1 uur twee opeenvolgende rapporten ontving, 't eene van den Kapitein VAN DUNNE, behelzende dat op het hooren van eenige seinschoten, van de batterij te Oostmahorn gedaan, gemelde Kapitein met zijne onderhebbende compagnie van Anjum naar Oostmahorn was gemarcheerd om aldaar post te vatten — het tweede van den Luitenant KERKHOF, idem van Oostmahorn geschreven, meldende het volgende:

Dat heden morgen $\frac{1}{2}$ 8 uur 8 Engelsche gewapende sloepen zich onder zijne batterij hadden vertoond, hebbende hij hen door elf schoten genoodzaakt om af te wijken. Gemelde sloepen hebben 4 vischsnikken en 6 koopvaardersschepen geladen medegenomen; 6 van onze geladen vischsnikken waren onder gemelden luitenant zijne batterij op het strand geraakt, die ook gevaar liepen om met het hooge water in 's vijands handen te geraken.

(1) Het bataljon van LIJKLAMA lag toen te Kampen, dat van VAN SANDICK te Zwolle, Steenwijk, Vollenhoven en Hasselt.

Op het eerste gehoor, dat zich de vijand onder onze wallen vertoonde, heb ik aan mijn garnizoen order gegeven, in gereedheid te blijven, om op het eerste rapport mij met een detachement van ruim 50 man (het veldstuk mede) sterk, naar den bedreigden post te begeven, om aldaar assistentie te verleen; doch een derde rapport, mij van den Kapitein VAN DUNNE afgezonden, meldde mij, dat mijne assistentie voor heden onnoodig was, dewijl hij met zijne compagnie naar *Anjum* was teruggekeerd en de vijand was afgeweken.

Verders, Generaal! moet ik U verslag doen van het einde van het rapport van den Luitenant KERKHOF, meldende dat er vóór of binnen in 't Friesche gat drie vijandelijke schepen liggen en één à twee vóór of binnen het gat de Louwer (1).

De eilanders van *Schiermonnikoog* hebben momentelijk op het hooren van ons geschut te *Oostmahorn* zich op 't punt van dat eiland begeven, alwaar zij gestadig met hun kanon hebben gevraagd. Wijders is ook van *Oostmahorn* door een verrekijker kunnen ontdekt worden, dat de vijandelijke sloepen sterk waren bemand.

P.S. Eerder UEdede dit rapport toe te zenden, hebbe noodig geoordeeld, mij in persoon naar *Oostmahorn* te begeven om de situatie der zaken aldaar te bezichtigen.

Ik heb door een verrekijker kunnen ontdekken, dat de vijand sterk 3 fregatten en 2 brikken met de genomen prijzen in 't Friesche gat ten anker ligt. 't Is zeer waarschijnlijk, Generaal! dat de vijand in eene tweede kans zal wagen om zijn oogmerk te bereiken. Mijne maatregelen zijn diens opzichte genomen, om mij met een detachement naar den bedreigden post te begeven.

De Kapitein VAN DUNNE heeft ten sterkste verzekerd en geklaagd, dat onze kanonneerbooten in verre na hun plicht niet volbrengen. Gisteren avond bevond er zich een vóór gemelde batterij, die met den nacht naar *Delfzijl* is afgezakt.

(was get.) JAUSSAUD DE VEDELEN.

Van het eiland *Schiermonnikoog* waren soortgelijke berichten ingekomen van den old-drossaard P. B. WIARDA.

Al dadelijk (1 Juli) was door DU MONCEAU aan BONHOMME de navolgende order gezonden:

Volgens het rapport van den Luitenant-Kolonel JAUSSAUD hebben de Engelschen zich wederom in onze nabijheid vertoond en zich zelfs in 't Friesche gat ten anker gelegd.

Ingeyal de vijand zich opnieuw vertoonde en de Kolonel JAUSSAUD marcheeren moest, ten einde versterking aan te brengen, dan in plaats van 50 man zal hij de drie compagnieën uit *Dokkum* (2) nemen, om daarmede

(1) De Lauwers tusschen *Schiermonnikoog* en *Rottumeroog*.

(2) *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 339.

naar het bedreigde punt te rukken. Wanneer Gij, Generaal! kunt doen kantonneeren voorwaarts van *Dokkum* naar den kant van *Anjum* of *Paesens*, zoo autoriseer ik U van er twee compagnieën te plaatsen en de 3 compagnieën van dat bataljon uit *Leeuwarden* mede naar *Dokkum* te verleggen.

Het U. B. ontving van het Departementaal Bestuur van de Eems bericht onder dagteekening van 29 Juni, dat den vorigen dag door de Engelschen zes vischsnikken en even zoovele tjalken waren weggenomen, drie der eerste buiten- en de overige binnengaats, waarop den 2den Juli aan den A. v. M. werd gelast, »alle mogelijke middelen daar te stellen tot protectie der commercie en der vaartuigen op de kusten van het Dep^t. van de Eems.” Gedeeltelijk als antwoord daarop schrijft SPOORS den 4den Juli aan het U. B :

Burgers Directeurs! Ik heb het genoeg, U te informeeren, dat op den 1sten dezer maand 's lands kanonneerbooten de *Otter* en de *Vos* onder commando van den Luitenant VAN GINKEL omtrent 1 $\frac{1}{2}$ uur slaags zijn geweest tegen vier vijandelijke chaloupen, ieder bemand met 30 koppen en tegen twee van ons genomen visscherspinken door de Engelschen, elk met twee stukken geschut van 8 pond gearmeerd, en dat het den Luitenant VAN GINKEL gelukt is alle de Engelschen van den westkant van het wad te verjagen en zich van een chaloup, waarop vijf mannen geplaatst waren, meester te maken, welke te *Delfzijl* is opgebracht. Het gedrag beiden van officieren en matrozen verdient allen lof, doch in weerwil van hunnen moed hebben zij evenwel niet kunnen beletten, dat door de Engelschen, welke met eene overmacht van 13 gewapende chaloupen alle de punten van het wad attaqueerden, eenige onzer koopvaardis-schepen genomen werden. Om hierin zooveel mogelijk te voorzien, houde ik mij onafgebroken bezig, onze macht in de Eems en op de Wadden te versterken; de Comm^t. en chef der vloot heeft bereids last, om eenige gewapende barkassen derwaarts te zenden, waarvan ik mij een goeden uitslag beloof en vier kanonneergaleien, te *Amsterdam* aangebouwd, staan op het punt om mede naar de Wadden te vertrekken, hetgeen onze flottilje aldaar een enigszins respectabel aanzien zal geven. Ik kan echter niet afzijn, bij deze gelegenheid het verzoek te *hernieuwen*, hetwelk ik bij mijne missive aan het Bewind van den 8sten Mei zoo dringend gedaan, doch waarop ik geen besluit bekomen heb, namelijk om ingevolge de onderhandsche toezegging (1), conform mijn voorstel van den 8sten April daar te voren, gequalificeerd te worden tot den aanbouw van eenige kanonneergaleien en het aanhuren van eenige tjalken en tot goedmaking der kosten met eene som van eenmaal honderd negentig duizend gulden te worden voorzien. Heil en eerbied!

Hierop werd den 6den Juli besloten, het 1ste lid aan te nemen voor notificatie, en wijders met betrekking tot het 2de lid (aanbouw en aanhuren) »hetzelve vooralsnog te houden in advies.”

(1) *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 13.

Over geld tot buitengewone uitgaven had het U. B. niet te beschikken en de financieele lasten, die op het volk drukten, waren van dien aard, dat het Bewind zelfs huiverig was, aan het V. L. aanvraag ter beschikking over nieuwe geldsommen te doen. SPOORS moest dus voorloopig blijven roeien met de riemen, die hij had. De gewapende barkassen, waarvan hij hierboven melding maakt, zijn den 13den Juli bij de Wadden aangekomen (1); de kanonneerboot de *Helhond* werd den 9den Juli in dienst gesteld onder commando van den 1ste Luitenant EILBRACHT, de kanonneerbooten de *Hyena* en de *Draak*, bij het Dep^t. *Vlissingen* aangebouwd, den 15den Juli ieder met een rol van 30 koppen onder commando van de Kapitein-Luitenants DUSSEAU en DE VEER; terwijl de A. v. M. den 19den Juli aan het U. B. berichtte, dat hij ter bemanning van de kanonneergaleien de *Voorzorg* en *Breidel*, van *Amsterdam* naar *Texel* afgezonden, ze met 160 man uit de rol van het wachtschip de *Kortenaar* (dat te *Hellevoetsluis* lag) detachementsgewijze had moeten equipereen, alsmede dat hij, ten einde steeds van de equipage van de *Kortenaar* gebruik te kunnen maken, den Schout-bij-nacht MEURER, die dat wachtschip commandeerde, had gelast, de rol van dien bodem tot 200 koppen te completeeren.

Aan DU MONCEAU werd, ter beantwoording van zijn rapport en zijne daarbij gedane voorstellen onder dagteekening van 5 Juli van wege den A. v. O. gelast, dat hij diens nadere rescriptie moest inwachten omtrent het doen marcheeren van het 1ste en 3de bataljon der 5de $\frac{1}{2}$ brigade, zoowel als omtrent de veldstukken; terwijl PIJMAN hem eigenhandig den 8sten Juli schreef:

Gepasseerden Zaterdag de tijd te kort zijnde, U omstandig te melden de redenen, die mij verplichten, om vooralsnog eene nadere verplaatsing van eenige bataljons en wel inzonderheid van die langs den IJsel te doen, bestaat hoofdzakelijk hierin, dat het U. B. van meening is, om het generaal commando aan den Generaal BRUNE te geven, hetwelk een generaal plan van defensie ten gevolge zal hebben, onder eenige bepalingen en zakelijk deze, dat de Divisie-Generaals, zoo der Fransche als Bataafsche troepen, ieder diegenen, waartoe zijl. behooren, onder hunne orders zullen blijven behouden.

Het gedacht plan van defensie zal dus eenige opschuiving of verlegging van korpsen veroorzaken, omdat de liniën, waar Fransche of Bataafsche troepen zullen liggen, daarbij mede bepaald worden.

Daar komt bij, dat men met genoegzaam grond onderstellen mag, dat de attacque op de kusten langs het Departement van de Eems wel dreigende, maar niet gemeend zal zijn, en dus die troepen langs den IJsel altoos zullen moeten geëmployeerd worden, werwaarts eene serieuze vijandelijke landing plaats heeft, hetgeen ook het gevoelen van den Luitenant-Generaal DAENDELS is, en welke U denklijk dezelve zal gecommuniceerd hebben.

(1) Notulen U. B. 19 Juli N°. 19.

Bijaldien echter zoodanige vijandelijke attacque langs de kusten van Uw departement plaats mocht hebben, waardoor Gij noodzakelijk mocht oordeelen, eenige, ja alle troepen onder Uwe bevelen staande te employeeren, zult Gij dezelve doen aanrukken, waar Gij vermeenen zult, dat de dienst van den lande zal komen te vorderen.

Het antwoord van DAENDELS aan DU MONCEAU dd. 6 Juli luidde als volgt:

Ik heb Uwen brief van den 1sten dezer, mijn waarde Generaal! wel ontvangen en uit de bijlagen gezien, dat de Engelschen continueel de kusten van Uw arrondissement alarmeeren; echter komt 't mij niet waarschijnlijk voor, dat dezelve aldaar met ernst eene landing zouden willen opereeren, ten minste voor zoolang dezelve met een aanval van den Pruisischen kant niet gepaard gaat. Ik geloof veel eerder, dat de Zeeuwsche eilanden, de zuid- of noordhoek van *Holland* de gedreigde visite van de 17000 geëmbarqueerden te verwachten hebben; en terwijl nu alle deze punten zeer zwak bezet zijn, en in noodval absoluut moeten gesoutineerd worden, zoo heb ik gedacht, dat wij de zes bataljons der brigade van den Generaal-Majoor VAN BOECOP (1) als een corps de réserve alsdan eerst moesten employeeren, wanneer door den vijand de landing effectievelijk zal zijn gedaan, en dat wij dus de bedreigde punten niet moeten versterken, omdat zulks gemelde reserve zou verzwakken, maar de geheele reserve laten marcheeren, zoodra de vijand met zijn geheele macht de landing geëffectueerd heeft; terwijl wij dan vervolgens elkander verder te hulp zullen spoeden.

Ik heb dienvolgens gemelden Generaal-Majoor verzocht, onder de hand zich van middelen te voorzien, om zijne brigade op de spoedigste wijze te kunnen transporteeren, gelijk U uit den hiernevens gaanden copie-brief van den 3den dezer zult zien. Ik vlei mij, dat deze voorzorg Uwe goedkeuring zal verkrijgen (2), en dat om gezegde redenen de door U gevraagde bataljons daarvan niet zullen worden gesepareerd.

De schaarschheid van penningen maakt de aanschaffing van paarden voor de Artillerie bezwaarlijk, en zouden bovendien niet intijds bij aanbesteding geleverd kunnen worden; ik heb echter in den brief aan BOECOP gezorgd, dat men er ten spoedigste zou kunnen bekomen.

Ik geloof, dat het Gouvernement van intentie is, het commando en chef over de Bataafsche troepen aan den Generaal BRUNE op te dragen, hetwelk voor het ensemble in de tegenwoordige kritieke oogenblikken zeer goed zal zijn.

In acht dagen zullen er Bataafsche galeien op de Wadden zijn, welke zeer zwaar geschut voeren, en dat vaarwater wel zullen beveiligen. Heil en vriendschap!

(1) Dat zijn de 6 bataljons der 2de en 5de $\frac{1}{2}$ brigade, die in het oosten des lands van *Nijmegen* tot *Steenwijk* in garnizoen lagen. (Zie *De Militaire Spectator* 1893, blad. 345, noot 1 en *De Militaire Spectator* 1891, blad. 503.)

(2) De brigade VAN BOECOP maakte deel uit van de divisie DU MONCEAU.

Het verontrusten der noordoostelijke kusten door de Engelschen bleef aanhouden. Het Dep^t. Best. van de Eems wendde zich onder dagteekening van 13 Juli als volgt tot het U. B.:

Burgers! Op het oogenblik wordt door den Comm^t. van de Gewapende Burgermacht op het eiland *Ameland* aan ons aangebracht de nevensgaande missive van den Raad der gemeente van *Ameland*, waarvan wij vermeend hebben, dadelijk copie aan Ulieden te doen toekomen; hebbende gemelde commandant aan ons verder gerapporteerd, dat op voorsz. eiland niet meer dan 2 kanonnen van 6 E voorhanden zijn en zoo weinig kruit, dat hij zelf van zijn privé-kruit aan de militaire kanonniërs had moeten leenen. Dat voorts de kanonneerbooten en sloepen, welke bestemd zijn om de Wadden te dekken, onder de batterij te *Oostmahorn* blijven liggen en slechts nu en dan wagen een weinig verder van den wal af te steken en spoedig weder naar de batterij terugkeeren; — dat de Engelschen met hunne sloepen het Westgat inkomen, alles wat op de Wadden is wegnemen en daarmede het Oostergat uitgaan.

Wij kunnen niet beoordeelen, in hoeverre het plan van defensie vordert, dat de eilanden *Ameland*, *Schiermonnikoog*, enz. van de noodige militairen en amunitie worden voorzien; doch zeker is het, dat het bewaren van de zeegaten van gemelde eilanden ook voor de defensie der zeekusten van dit departement van het alleruiterste belang is, en dat alle deskundigen daarop eens zijn, dat de gemelde zeegaten zeer gemakkelijk op de wijze, welke reeds door ons is voorgedragen, kunnen worden beveiligd tegen de rooverijen onzer vijanden (1) en dat het niet wel executeeren van de gegeven orders daaromtrent de gemoederen der kwalijkgezinden merklijk opbeurt en die

(1) Den 8sten Juli had het Dep. Best. van de Eems ter kennis van het U. B. gebracht, dat het een persoon, die de zeegaten grondig kende, die van jongs af aan zee had gewoond en vele zeewerken had gemaakt, had gecommitteerd, om met de ingezetenen, die het meest geëxposeerd waren voor een onverwacht bezoek der Engelschen, te aboucheeren, de situatie op te nemen en het Bestuur daarover te rapporteeren. Hij had daarop de aangewezen plaatsen bezocht, met de beste en kundigste lieden van de dorpen *Paesens*, *Wierum*, *Holwerd*, *Ezumazijl* en *Oostmahorn* gesproken, was naar *Schiermonnikoog* geweest, had ook aldaar alles opgenomen en met deskundigen geconfereneerd en als resultaat van dat alles het volgende als zijn oordeel uitgesproken:

De Amelander-, Pinke-, Friesche- en Lauwerdergaten dienden te worden bezet met genoegzaam bewapende bombardeer-galjoten of andere vlotgaande vaartuigen, die aldaar dag en nacht moesten blijven en alleen bij storm een schuilplaats in de nabijheid moesten zoeken. Tot meerdere dekking van het meest gewone vaarwater, het Friesche gat, en ter beveiliging van het eiland *Schiermonnikoog*, vanwaar de Engelschen, eenmaal daar genesteld, dit departement in eene gestadige onrust en beweging konden houden, behoorden de thans vervallen batterijen van dat eiland te worden hersteld en daarop 4 24 E ers te worden geplaatst, waardoor het inkomen van laatstgemeld vaarwater kon verhinderd en dat voornamelijk zeegat bestreken worden. Voorts dienden op dat eiland nog te worden geplaatst twee à drie veldstukken met de noodige artilleristen, alsmede 100 of 150 man Infanterie en 4 à 5 Huzaren, om langs het strand te recognosceeren.

Het U. B. had den 11den Juli d. a. v. besloten, copie van die missive aan de Aⁿ. v. M. en v. O. te zenden met last, om gezamenlijk in dezen de meest geschikte maatregelen ter defensie te beramen. De Dir. v. h. Dept. Mil. van het Agentschap van O. adviseerde den 18den d. a. v., het rapport op te zenden aan den Generaal DU MONCEAU, »terwijl de Agent bij gelegenheid met den A. v. M. over den inhoud van dien brief zou kunnen confereeren.»

der ware vaderlanders geheel terneerslaat, flauwmoedig maakt en een kreet tegen de directie van het Gouvernement doet opgaan, welke niet kan nalaten de allernadeeligste gevolgen na zich te sleepen.

Wij vinden ons verplicht, Ulieden te onzer décharge hiervan kennis te geven, overtuigd dat wij geene verdere drangredenen noodig zullen hebben, om op eene efficacieuse voorziening te insteeren, en informeeren Ulieden tevens, dat wij copie van gemelde missive aan den Luitenant-Generaal Du MONCEAU hebben doen toekomen.

De brief van den Raad der gemeente *Ameland* dd. 12 Juli als bijlage hierbij gevoegd luidde:

Wij hebben het van onzen plicht geacht, Ulieden te berichten wegens het voorgevallene alhier op gisteren den 11den Juli.

's Nachts of 's morgens zeer vroeg kwamen bij het oosteind van dit land zes gewapende vijandelijke sloepen binnen, terwijl voor ons strand ten anker lagen 2 fregatten, 2 kotters en 1 brik met nog een door hen veroverde snik.

Welke sloepen zijn binnengeroeid tot voor het dorp *Nes* met oogmerk om de daar liggende gewapende landsbarkas van daar te nemen en hebben op dezelve geschoten, doch werden zoodanig van dezelve begroet, dat de vijandelijke sloepen weer moesten retireeren; doch namen intusschen drie vaartuigen, zijnde 2 geladen motten en 1 tjalk, alsmede een brikship, dat naar *Emden* gedestineerd was, alsmede een landsvaartuig liggende omtrent het Oosteinde met 3 telegrafen, die hier zouden opgericht worden; doch dewijl het getij zooveel verloopen was, konden zij gemelde schepen niet medenemen; echter namiddag met den vloed de vijandelijke sloepen weer binnenkomende, hebben toen gemelde 2 motten en tjalk medegenomen; doch het landsvaartuig met de telegrafen, door den commandant derzelve vol water laten loopen, zoo heeft de vijand hetzelve in brand gestoken en is totaal verbrand met de telegrafen en wat er meer in was — het brikship is tot nog toe behouden, doordat hetzelve niet vlot werd — zijnde de vijandelijke sloepen en de schepen 's nachts van voor ons strand weder vertrokken en heden buiten ons gezicht, hebbende onze militairen aan het gemelde landsvaartuig alle hulp en bijstand verleend, zooveel doenlijk was, zoodat het land gevaar loopt, zonder genoegzaam gewapende vaartuigen nog eens van den vijand overrompeld te zullen worden.

Het U. B. stelde copie van die missives in handen der Aⁿ. v. M. en v. O. tot informatie, met last tevens om de ter zake voorsz. te doene voorzieningen op alle mogelijke wijzen te bespoedigen.

BONHOMME had, zoodra bovenstaande berichten bij hem waren ingekomen, volgens bekomen autorisatie (1), de drie compagnieën van het 1ste bataljon der 6de $\frac{1}{2}$ brigade, welke nog in *Leeuwarden* lagen (de Grenadier-compagnie lag

(1) Zie hierboven bladz. 565.

in *Groningen*), onmiddellijk naar *Dokkum* verplaatst, zoodat toen in de omstreken aldaar 8 compagnieën van dat bataljon gekantonneerd waren. Weldra werd Du MONCEAU genoodzaakt tot het nemen van meer omvangrijke militaire maatregelen. »De Engelschen» — zoo meldde hij den 15den Juli aan den A. v. O. en aan DAENDELS — »verontrusten nog altijd onze kusten. Zij hebben zich in 't gezicht van den post aan de Wester-Eems geankerd met 4 driemasten en 3 tweemasten. Zelfs zouden er gisteren avond, ingevolge het zeggen van 2 boeren, 100 man op de kwelder voor *Usquert* geland zijn geweest.» Dientengevolge was in den vroegen ochtend van dien dag de navolgende order aan BONHOMME uitgegeven :

Vous voudrez bien faire partir sur le champ un escadron de hussards, commandé par le lieutenant-colonel COLLAERT, 3 compagnies de chasseurs, 3 de grenadiers et une division d'artillerie légère pour se rendre sur la côte à la hauteur d'*Uithuistermeeden* et de la parcourir jusqu' à *Usquert* et environs. Vous ferez joindre à cette troupe la compagnie de chasseurs en garnison à *Delfzijl*. Toute la troupe marchera dans la plus grande ordre possible et militairement.

Si l'ennemi se présente sur la partie de la côté mentionnée ci-dessus, le commandant tâchera de le surprendre et de le détruire.

Aussitôt que cette expédition sera finie et que l'ennemi se sera retiré, alors toute la troupe se rendra à *Winsum* et *Obergum*. Le lieutenant-colonel COLLAERT rentrera en ville avec une compagnie ($\frac{1}{2}$ eskadron) et laissera l'autre jusqu' à ce qu'elle sera relevée pour rentrer aussi en ville par une compagnie, qui conformément à l'ordre qui vous parviendra ce jour, doit y arriver de *Leeuwarden*.

De reeds aan de noordkust van *Groningen* opgestelde troepen — 2 compⁿ. van het 4de bataljon Jagers (1), die te *Vierhuizen* en *Bierum* kantonneerden, en 8 compⁿ. van het 1ste bataljon der 6de $\frac{1}{2}$ brigade, die in de omstreken van *Dokkum* lagen — werden dus versterkt met 4 compagnieën Jagers, 3 compⁿ. Grenadiers (die ofschoon zij bij de verschillende bataljons behoorden, toen reeds werden bijeengevoegd), eene divisie Rijdende Artillerie (2 stukken) en eene compagnie ($\frac{1}{2}$ eskadron) Huzaren. De aanwijzing van *Winsum* en *Obergum* als kantonnementsplaatsen had ten doel ze ongeveer in het centrum te plaatsen tusschen de Eems en *Oostmahorn*. Du MONCEAU had voor dien dag een order gereed (die wij later zullen leeren kennen), waarin eene troepenverplaatsing op uitgebreider schaal werd gelast, toen de tijding omtrent het verschijnen van de Engelschen in de Wester-Eems hem tot dezen voorloopigen maatregel deed overgaan. Een nog op dienzelfden 15den Juli door hem aan BONHOMME gericht schrijven doet vermoeden, dat de Engelschen zich tot een strooptocht hadden bepaald.

(1) *De Militaire Spectator* 1893, bladz. 339.

J'ai reçu votre rapport de ce jour et ceux des lieutenants-colonels COLLAERT et PACQUÉ, (1) qui y étaient joints (niet gevonden).

Le lieutenant-colonel COLLAERT peut encore rester à *Uithuysen* et environs; peut-être bien que les pillards anglais seront tentés de revenir encore à la charge.

Dès que ce lieutenant-colonel aura amené sa petite colonne à *Winsum* et que le lieutenant-colonel BURS TRIP ne sera pas encore rétabli, alors vous donnerez provisoirement son commandement au major WITTE des chasseurs jusqu'au moment que ce lieutenant-colonel puisse rejoindre.

En effet j'ai vu qu'il n'y avait que deux compagnies de chasseurs à *Groningue*; qu'une était détachée moitié à *Solkamp* et moitié dans la (ci-devant) Frise. Vous voudrez bien, Général, faire joindre à *Winsum* cette dernière moitié et établir à *Solkamp* un officier des chasseurs très intelligent.

Ook op de Eems was bij die gelegenheid iets voorgevallen, hetwelk nog vermelding verdient. Van uit *Delfzijl* diende de Luitenant ter zee J. VAN GINKEL den 13den Juli aan den Kapitein-Luitenant VAN KERVEL, op de Eems commandeerende, het navolgende rapport in:

Sedert Uw vertrek op gisteren morgen van dit station en kruising bij de Wadton, door U mij aanbevolen, deed zich niets vijandelijk op; dan heden morgen circa zes uren werd ik een vijandelijke brik (sterk 20 stukken), twee kotters (ieder 18 stukken), een visscherssnek, een Eeverschuit en zes barkassen, alle gewapend, gewaar. Ik maakte alles in gereedheid met mijne kleine defensie ('s lands kanonneerbooten *Otter*, *Vos* en *Adder*), echter niet vermoedende, de vijand mij op deze neutrale plaats attaqueeren zou. Om half zeven uur waren voormelde vaartuigen op een draaibasschot genaderd; ik kreeg de volle laag der brik en kotters; ik kapte hierop benevens de andere booten op mijn daartoe gedaan sein de touwen en ging onderzeil, beantwoordde intusschen met mijn 8ter dezen onverwachten aanval; de harde wind, de holle zee en het sterk overhellen der vaartuigen deden deze schoten van geen effect zijn; ik retireerde naar de gronden, door deze macht gejaagd wordende, welke onophoudelijk op mij vuurde; ik werd van dezelve tot de Eemshorn, het Dokegat naar *Delfzijl* doorzeilende, vervolgd; het is aan de droogte te danken, waar deze vaartuigen niet overkonden, dat ik deze macht geëchapeerd ben. Ik moet U tot mijn leedwezen melden, dat de gezagvoerder GOUDAKKER van de *Adder*, zijn rechterbeen afgeschoten zijnde, eenige uren daarna is overleden.

Zijt verzekerd, dat ik mijn post, welke Gij mij zoo sterk hebt aanbevolen, niet dan door deze groote overmacht zoude verlaten hebben.

VAN KERVEL zendt copie van dit rapport aan den A. v. M. en deze vindt zich, blijkens zijn schrijven van 18 Juli, verplicht daarvan het U. B.

(1) PACQUÉ was commandant van het 2de bat. 4de $\frac{1}{2}$ brigade en lag met 3 compn. van zijn bataljon in *Harlingen*. De 6 overige lagen 2 aan 2 op *Vlieland*, *Terschelling* en *Ameland* met een detachement op *Schiermonnikoog*.

te informeeren, om het »daardoor in staat te stellen, wegens de schending der neutraliteit, daar het behoort, de noodige remonstrantiën te kunnen doen.» Den daarop volgenden dag werd door dit Bewind het besluit genomen: »die stukken in handen te stellen van den A. v. B. B., met last, om daarover bij het Pruisische Hof de noodige representatiën te doen, daarvan den *Chargé d'affaires* van gemeld Hof, den Baron VON BIELEFELD de noodige kennis te geven met bijvoeging, dat men vertrouwd, dat het Pruisische Gouvernement het als geene schending van neutraliteit zou opnemen, wanneer men, op neutraal territoir geattaqueerd wordende, zich tegen allen aanval verdedigt.»

Den 13den Juli schrijft DAENDELS aan DU MONCEAU :

Aangenaam is het mij, mijn waarde Generaal! U te kunnen informeeren, dat de op den 10den dezer alhier gearriveerde Fransche Minister niet dan amicale en onze independentie alleszins respecteerende instructiën heeft medegebracht, zooals mij de Minister van Buitenlandsche Zaken TALLEYRAND en de brave Generaal JOUBERT in eigenhandige brieven (1) hebben verzekerd en hetwelk mij de minister zelf mondeling heeft geconfirmeerd.

Het midden tusschen de aristocratische en anarchistische factie te houden en krachtdadige maatregelen tegen de vereenigde pogingen van buitenlandsche tyrannen en het gesmeuld verraad van binnenlandsche vijanden te deployeeren, dit eischt het algemeen belang en dit is de intentie van het V. L., gelijk U uit de propositie van den Representant VERBEEK (2) en de Proclamatie, welke spoedig volgen zal, zult ontdekken.

Omtrent de geruchten van een débarquement Russische troepen te *Lubeck* kan ik U informeeren, dat onze resident te *Hamburg* van zijne correspondenten met zekerheid weet, dat in de haven te *Cronstadt* alleen 11 liniëschepen worden geëquipeerd en dat hoegenaamd geene preparatieven tot het embarqueeren van troepen aldaar gemaakt worden, noch moyens daartoe voorhanden zijn.

De correspondentie tusschen de beide Generaals over de militaire en politieke aangelegenheden draagt — hoewel de vorm dien eener particuliere correspondentie zeer nabij komt — geheel het kenmerk van dienstcorrespondentie. De brieven zijn dan ook meestal door eene andere hand in 't net geschreven. Zoo ook de hier bovenstaande, waaraan DAENDELS intuschen eigenhandig toevoegt:

P.S. Na 't schrijven dezes verneem ik, dat er heden morgen officieele berichten zijn ingelooopen behelzende 't arrivement van 11 Russische liniëschepen van *Cronstadt* te *Reval* met 8000 man troepen, om na eenige zaken,

(1) Zie Dr. MENDELS, *Herman Willem Daendels*, Bijlagen bladz. 114 en 115.

(2) Zie VAN DER AA, *Geschiedenis van den jongst geëindigden oorlog*, VII, bladz. 330.

misschien ook meerder troepen ingenomen te hebben, west- en zuidwaarts te stevenen. Gare la Bombe!

We lezen in dezen brief van een nieuwen Franschen Minister. LOMBARD DE LANGRES had in den nacht van den 3den Juli zijne brieven van terugroeping ontvangen en was weinige uren daarna naar *Parijs* vertrokken. Hij werd vervangen door den beruchten FOUCHÉ, die den 11den d. a. v. in *Den Haag* aankwam en drie dagen daarna zijn geloofsbrieven aan het U. B. overhandigde. Eene goede tijding, volgens Dr. MENDELS; »LOMBARD maakte er zijn werk van, de toestanden in de *Bataafsche Republiek* zoo schrill mogelijk gekleurd aan zijne regeering voor te stellen. Nog in zijne laatste nota aan TALLEYRAND stortte hij zijn gal uit over de Republiek en in 't bijzonder over DAENDELS." Dat DAENDELS in dien brief niet van de schoonste zijde wordt geschilderd, kan moeilijk ontkend worden (1); maar evenmin, dat de blik van zijn daarover in toorn ontstoken lofredenaar bij het lezen dier woorden beneveld is geworden. Het is mij ten minste onmogelijk uitstorting van gal te kunnen opmerken in de woorden, die op de scherpe karakterschets van DAENDELS over het Bewind alhier en over ons volk volgen:

J'ignore, citoyen Ministre, jusqu' à quel point sont fondés les propos que quelques individus tiennent contre le Gouvernement Batave; je n'entends point me déclarer son champion, parce que je pourrais me tromper, mais s'il m'était permis d'avoir une opinion, j'affirmerais hautement à mon Gouvernement que le Directoire Batave est incapable de l'infamie qu'on lui suppose de se livrer à l'Angleterre, et que si jamais une pareille atrocité avait lieu de sa part, ce ne serait que parce que les malveillants veulent le pousser à toute force à cette mesure infâme.

Dire qu'il n'y a point ici d'angloman, ce serait faux; parce que beaucoup de particuliers ayant leurs fonds dans la Banque de *Londres*, ils désirent que l'Angleterre ne soit pas anéantie. Dire que nous avons ici beaucoup de partisans, ce serait encore plus faux; parce que la *Hollande*, payant beaucoup aux Français, vexée parfois par des fripons, et jusqu' ici le Directoire (ainsi que je vous l'ai toujours marqué, notamment par ma longue lettre du 19 Ventôse) faisant très peu pour le Gouvernement Batave, il s'ensuit qu'on ne nous aime pas, qu'on ne peut pas nous aimer.

---

(1) Des ennemis des Directeurs et des Ministres, et particulièrement le général DAENDELS, qui déjà a fait deux révolutions en *Hollande*, homme inquiet et turbulent et qui, comme je vous l'ai déjà marqué, quoique l'ami des Français, ne peut rester un moment tranquille et cherche toujours un aliment à sa haine ou à sa pétulance. Le Général DAENDELS et d'autres individus déversent la haine sur le Directoire et les Ministres. DAENDELS voudrait que le Gouvernement ne fit rien sans prendre préalablement son avis; dans ces moments il va jusqu' à faire espionner des Ministres et à dire que le Gouvernement Batave veut traiter avec l'Angleterre. Il insinue ses idées au Général BRUNE qui, sincère républicain, ne voyant ici que DAENDELS et ayant d'ailleurs quelques légers mécontentemens, croit sans peine ce que lui dit ce dernier.

Dire que depuis quelque temps je n'ai pas eu moi-même à souffrir du Directoire Batave, ce serait faux encore; mais un homme qui sait faire le sacrifice de son amour-propre à l'intérêt de son pays, ne donne pas une couleur odieuse à des choses insignifiantes en soi . . . .

Mais ce qu'il y a de certain, c'est que malgré les Orangistes, dont on n'a rien à redouter tant que *la Prusse* ne remuera pas, il y a en *Hollande* de chauds partisans d'une sage indépendance; et ces principes de liberté sont d'autant plus invétérés dans leurs coeurs, que depuis près de trois siècles toute espèce de tyrannie a été insupportable aux Bataves.

LOMBARD heeft de Fransche en republikeinsche belangen alhier krachtig voorgestaan; dat was zijn plicht, daarvoor was hij hier; maar hij deed dit op eene wijze, die zoo min mogelijk aanstoot gaf. VREEDE (1) spreekt terecht van den »welmeenenden» LOMBARD; — VON BIELEFELD schreef den 27sten Juni — 6 dagen vóór des gezants terugroeping — aan zijn Koning: »Les appréhensions conçues ici sur le caractère et les résultats de la nouvelle révolution parisienne commencent à prendre plus de consistance. A la crainte de perdre le sieur LOMBARD, homme foncièrement vertueux et que sa bonne intelligence avec le sieur VAN DER GOES rend agréable à ce gouvernement ci, se joint la perspective plus ou moins assurée de son remplacement par l'ex-ministre DELACROIX. . . .»

De nieuwe omwenteling te Parijs was de aanleidende oorzaak van LOMBARD's terugroeping; doch zij bracht tevens hier te lande nieuwe moeilijkheden aan voor het Bewind, op het oogenblik, dat de naderende Engelsch-Russische expeditie de gemoederen al genoegzaam met onrust vervulde. Het Directoire in *Frankrijk* was bij alle partijen in discredit geraakt; de binnenlandsche toestand was bedroevend; de Fransche legers in het buitenland waren overal wijkende voor de overmacht; in *Italië* kwam MOREAU de Fransche grens steeds nader. In April 1799 waren dan ook de verkiezingen ten nadeele van het Directoire uitgevallen; de Jakobijnen hadden de meerderheid verkregen. De volgende maand werd REWBELL als Directeur door SIÉYÈS vervangen, in wiens staatsmanswijsheid men over 't algemeen veel vertrouwen stelde. Ofschoon BARRAS zich spoedig bij hem aansloot, bleven de drie overigen tegenover hen nog eene meerderheid vormen. Men wist evenwel raad te schaffen. Wegens een gebrek in den vorm van zijne verkiezing werd TREILHARD van zijn ambt ontzet en de beide overblijvende Directeuren MERLIN en LARÉVEILLÈRE-LEPAUX zagen zich genoodzaakt hunne betrekking nêer te leggen. In hunne plaats traden GOHIER, ROGER-DUCOS en MOULINS, weinig beteekenende personen. Zoo was de omwenteling van 30 Prairial an VIII (18 Juni 1799) volbracht. Dienzelfden en den volgende dag werd MACDONALD door SUWAROW aan de Trebia geslagen, waarna hij zich bij *Genua* met MOREAU vereenigde.

(1) *Geschiedenis der diplomatie van de Bataafsche Republiek* II. 1. bladz. 45.

Tegelijk met deze bestuurswisseling was de vrijheid van drukpers weder ingevoerd, waardoor de Jakobijnen hunne heftige taal opnieuw aan het volk konden doen hooren. Clubs werden opgericht; ophitsende redevoeringen werden gehouden; het scheen alsof de tijden van 1793 zouden herleven. Volgens de berichten, die SCHIMMELPENNINCK aan DAENDELS zond, was de toestand in *Parijs* zorgwekkend. »De zaken, mijn waarde Generaal, nemen alhier een zeer bedenkelijken keer»; — »hier zijn de sequelen der jongste revolutie nog niet te berekenen. Het loopt al vrij heet — en als men er geen andere leiding aan weet te geven, dan voorzie ik weldra evenementen van een allerbedenkelijksten aard»; — »hier worden de zaken allerbedenkelijkst. Alles duidt aan dat het den revolutionnaires weg zal oploopen» — zoo luiden achtereenvolgens zinsneden uit brieven van 4, 7 en 12 Juli.

De ommekeer van zaken te *Parijs* oefende zijn invloed uit ook in de *Bataafsche Republiek*, niet alleen door verwisseling van den Franschen gezant, maar meer nog door het opnieuw krachtig optreden der ultra's, die zoo hier als te *Parijs* openlijk en in 't geheim werkten en kuispten tegen de Bewindslieden, tegen de bestaande orde van zaken.

SCHIMMELPENNINCK aan DAENDELS 21 Juni. Ik voorzie nu eerstdaags in de opnieuw rijzende dagbladen continueele aanrandingen van het Bataafsch tegenwoordig Gouvernement. Alle denuntiatiën zullen met vernieuwde kracht weder opgewarmd worden. Het zal zeer noodzakelijk zijn om daartegen een dagbladsoorlog te voeren. Maak, waarde vriend, dat Gij mij van tijd tot tijd wat feiten opgeeft, om tegen dien te verwachten laster wat over te stellen; laat de vriend ROUGET daartoe ook zijn pen snijden. Het kan zeer noodig worden.

Idem aan idem 28 Juni. Ondertusschen, gelijk te voorzien was, beginnen de denuntiatiën tegen het Bataafsch Gouvernement en Wetgevend Lichaam, en bepaaldelijk tegen de gevolgen van 12 Juni 1798, met een vernieuwde woede en list wederom aan te vangen. Reeds is er eene memorie in forma ingeleverd, inhoudende een project (zoo men het noemt) de noodige redressen in de *Bataafsche Republiek* te maken. Dit, gelijk Gij begrijpt, komt op niets minder uit, dan om nagenoeg de zaken wederom op den voet te brengen, waarop dezelve vóór 12 Juni 1798 waren.

Gij begrijpt natuurlijk, dat ik op dit stuk alhier alle mijne attentie vestige. Laat men acosti ook attent op alle woelingen zijn; laat al wat eerlijk is zich vereenigen; laten alle kleine jammerlijke haspelingen tusschen de leden van de twee Kamers, en tusschen deze en het Bewind (zoo er nog zoodanige haspelingen plaats hebben) ophouden; — laat men zich sluiten en vereenigen — dan voorzeker voorzie ik niet dat de intrigue deszelfs but kan bereiken. Maar zonder cordaathed en gulle vereeniging acht ik de zaak zeer bedenkelijk.

Ik schrijf er in dezen zin aan het Bewind ook over; insgelijks aan eenige andere vrienden in *Den Haag*.

Idem aan idem 4 Juli. Er wordt hier met nieuwen lust en kracht tegen

de tegenwoordige orde van zaken in ons vaderland gewerkt; geheele uitgewerkte projects tot renversement daarvan zijn ingeleverd. Ik merk dat dezelve zeer veel indruk maken.

Zoo gaat het voort in de brieven van 7 Juli, 12 Juli, 15 Juli, 19 Juli enz. (1). Uit de herhaalde aanmaningen tot eendracht vooral tusschen Bewind, Wetgevend Lichaam en militaire autoriteit met de ministers, blijkt dat eenheid hier op dat oogenblik verre te zoeken was.

Hoe de partijen eigenlijk tegenover elkander stonden, is moeilijk na te gaan. Alleen VON BIELEFELD's ontcijferde brieven geven eenig licht.

27 Juni. Les Jacobins Hollandais, qui déjà avant les derniers événements en France levaient la tête et continuaient d'envoyer au corps législatif des adresses improbatoires du présent ordre des choses, deviennent de jour en jour plus inquiétants, surtout à Amsterdam. Ce n'est qu'à la fermeté et l'intelligence du commandant de la garde nationale de cette ville (VAN BLOMBERG) qu'on attribue les bornes dans lesquelles ils ont été contenus jusqu'à présent.

8 Juli. Zie *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 564.

15 Juli. Zie *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 565. . . . Les Jacobins ont fait parvenir dernièrement aux principaux Représentants et Ministres une dénonciation contre le Directeur ERMERINS et le sieur VAN DER GOES, qu'ils accusent d'entretenir un émissaire secret à *Hambourg* pour y comploter avec les agents de l'Angleterre les moyens de livrer la Hollande aux troupes britanniques. Il ne paraît pas cependant que cette accusation si peu croyable ait trouvé le moindre crédit. Ces mêmes agitations répandirent avant hier à Amsterdam le bruit d'une explosion révolutionnaire survenue à la Haye, de l'arrestation de 3 Directeurs et du Général DAENDELS, de manière que la Municipalité crut l'événement assez sérieux pour se constituer en permanence jusqu'à ce qu'elle fut détrompée par les ordres qui lui arrivèrent d'ici . . . (2).

18 Juli. FOUCHÉ paraît abonder jusqu'à présent ses promesses d'égarde pour l'indépendance batave. On m'assure que différents individus du parti jacobin, ayant été chez lui, en ont reçu des explications sur les intentions de la France envers ce pays-ci, qui ont beaucoup abattu leurs espérances. D'ailleurs il vient de s'opérer dans le parti modéré, qui jusqu'à ce moment actuel se trouvait plus ou moins divisé par des nuances d'opinion ou des oppositions personnelles un mouvement de réunion complète. Le Général DAENDELS, assisté du nouveau Directeur BESIËR, a amené ce raccommodement au sujet duquel j'ai aperçu une forte satisfaction chez plusieurs membres

(1) Zie MENDELS, *Herman Willem Daendels*, Bijlagen bladz. 104 v. v.

(2) Den 13den Juli schrijft DAENDELS aan PIJMAN: De Adjudant-Generaal VICHERY heden morgen mij communiceerende, dat er thans te Amsterdam eene gisting werd bespeurd, welke het voorspellen, dat aldaar eene woelzieke partij werkzaam was, om tegen de constitutioneele orde van zaken iets te trameeren, zoo heb ik mij verplicht geacht ter handhaving van de openbare rust in die belangrijke gemeente den Kolonel LAMBRECHTS nogmaals de orders te moeten repeeteeren, welke tot dat einde den 29sten October 1798 door U zijn gegeven geworden.

du Gouvernement, qui espèrent qu'il en résultera une marche plus conséquente et énergique des affaires publiques; mais j'ai lieu de croire que le sieur VAN DER GOES n'a point été compris dans la conciliation générale. On suppose même que ses principes et ses projets ne peuvent s'accorder avec le système plus tranchant qu'il s'agit d'adopter, de sorte que sa retraite peut être regardée comme très prochaine.

En attendant le premier effet de ce rétablissement d'harmonie a été une proclamation du corps législatif dans laquelle il exhorte la nation à ne pas se laisser égarer ou abattre par des intrigants. . . .

Omstreeks half Juli schijnt dus SCHIMMELPENNINCK's hartewensch — aaneensluiting van alle eerlijke republikeinen — vervuld te zijn. 't Zal vermoedelijk eene aaneensluiting geweest zijn bij de gematigde linkerzijde. Dat VAN DER GOES niet in den bond werd opgenomen, zal niemand verwonderen, die LOMBARD's *Mémoires* gelezen heeft. Daarin leert men hem kennen als een kalm wijsgeerig voorstander van de monarchie, niettemin in dienst van de Republiek volkomen betrouwbaar. »A l'époque dont je parle" — zegt LOMBARD van hem — »qu'il fût stadhoudérien ou républicain, il n'importe; telle était son immuable probité, qu'ayant accepté un emploi dans la république, il était incapable non seulement de la trahir, mais de ne pas la servir de tous ses moyens." Hij had dan ook, vermoedelijk vreezende voor de gevolgen der omwenteling te *Parijs* van 30 Prairial, aan het eind van Juni zijn ontslag gevraagd als A. v. B. B., »omdat zijne fysieke en moreele krachten niet voldoende waren, dien last te torschen", waarop gedelibereerd — zoo lezen wij in de gewone notulen van het U. B. van 1 Juli — en in achtting genomen zijnde, dat daar het U. B. alle mogelijke reden is hebbende, om over de waarneming van het Agentschap van B. B., zooals zulks door hem Agent geschiedt, tevreden te zijn, van deszelfs vaderlandsliefde vertrouwt en van zijn ijver voor de belangen van hetzelfde verwacht, dat hij den hem opgedragen post bij aanhoudendheid zal blijven waarnemen en zijne beproefde kundigheden en talenten ten nutte van zijn Vaderland besteden — is besloten in des requestrants verzoek te difficulteren, zooals daarin gedifficulteerd wordt bij dezen.

»Rompu dans la diplomatie" — zooals LOMBARD zegt — en bekend aan de voornaamste hoven van *Europa*, kon men hem in die kritieke oogenblikken dan ook zeker moeilijk missen; het vertrouwen, door het U. B. in bovengenoemd besluit uitgesproken, schijnt hem voldoende geweest te zijn, en al kon hij zich niet bij de republikeinsche factiën aansluiten — hij is op zijn post gebleven. Hij diende noch Oranje, noch de Republiek; hij diende zijn Vaderland.

(Wordt vervolgd.)

De voeding van den soldaat in tijd van vrede, in verband met de te nemen proef met het stelsel „Rijksvoeding”.

(Vervolg en slot van N°. 9, bladz. 541.)

III.

De voorstanders van de voeding van 's Rijkswege verlangen de invoering van dit stelsel hoofdzakelijk, om daardoor tot een vast zakgeld en tot eene volkomen afscheiding van de voeding en het zakgeld te geraken. Door de bezoldiging van den soldaat geheel onafhankelijk te maken van de uitgaven, welke voor zijne voeding worden gedaan, wordt ongetwijfeld tot eene voor den soldaat billijker soldijregeling aanleiding gegeven dan volgens het bestaande bijslagstelsel het geval is. In verband met de reeds besproken nadeelen van het stelsel »voeding voor 's Rijks rekening”, doet zich intusschen de vraag voor, of het niet mogelijk is, eene billijke regeling van de bezoldiging van den militair te verkrijgen, zonder dat de invoering van het genoemde stelsel daarvan het gevolg behoeft te zijn.

Hieromtrent zij dan opgemerkt, dat, naar het mij voorkomt, aan den eisch van een vast zakgeld niet zóó streng behoeft te worden vastgehouden, dat zeer kleine verschillen tusschen het bedrag er van in verschillende garnizoensplaatsen of op verschillende tijdstippen niet zouden mogen worden toegelaten, indien daardoor bereikt kan worden, dat de man bij een zuinig beheer van de menage belang krijgt, en dat het voedingssysteem niet tot eene omslachtige administratie aanleiding geeft.

Dit nu kan geschieden:

1°. Door aan den man, behalve eene bepaalde som voor zakgeld, eene afzonderlijke vergoeding voor zijne voeding te geven, en het bedrag van die vergoeding op bepaalde tijden in verband met de prijzen van de levensmiddelen, opnieuw te regelen; en

2°. Door gedeeltelijke voeding van Rijkswege.

Het eerstgenoemde stelsel wordt in Oostenrijk gevolgd, terwijl ook de

voor het Duitsche en het Italiaansche leger aangenomen voedingsstelsels in zoverre daarmede overeenkomen, dat zij tot gelijke uitkomsten aanleiding geven.

In Oostenrijk ontvangt de soldaat een vast zakgeld (Löhnuug), waarvan het bedrag voor den minst bezoldigde op 6 Kreuzer (7,2 cent Nederl.) per dag is bepaald, en bovendien een zeker menage-geld, hetwelk maandelijks, doch somtijds voor langer wordt vastgesteld.

Dit menage-geld wordt voor de verschillende garnizoenen berekend naar de prijzen van de levensmiddelen. Als grondslag voor deze berekening, doch geenszins als regel voor het te verstrekken ration, wordt aangenomen, dat de soldaat — behalve het brood, dat hier, evenals in nagenoeg alle legers, van Rijkswege en in natura wordt verstrekt — in eene week moet ontvangen:

Dagelyks: 190 gram vleesch;
 20 » zout;
 20 » vet, of 10 gram smout; en
 10 » uien of 0,5 gram peper;

voor twee dagen

per dag: 100 gram tarwemeel; en
 2 centiliter azijn;

voor andere twee dagen

per dag: 140 gram peulvruchten;

voor één dag: 140 » gort;

idem 115 » boekweitgort;

idem 560 » aardappelen.

Bovendien wordt, bij het vaststellen van het menagegeld, gerekend op een vast bedrag voor het ontbijt, dat in den regel uit de zoogenaamde »Einbrennsuppe» bestaat.

In Duitschland bedraagt de bezoldiging van den het minst betaalden soldaat 9 Mark per maand. Ten behoeve van de menage moet ieder deelnemer 13 Pfennige per dag storten; het overblijvende van de bezoldiging vormt het vaste zakgeld, dat derhalve 17 Pfennige (10,2 cent Nederl.) per dag bedraagt.

De Staat voorziet in de nog ontbrekende menagegelden door den zoogenaamden »Verpflegungszuschuss», waarvan het bedrag voor elke garnizoensplaats eenmaal per drie maanden wordt vastgesteld naar de marktprijzen van de landstreek, waarin de garnizoenen gelegen zijn.

De hoeveelheden levensmiddelen, waaruit de kleine »Viktualienportion» is samengesteld, vormen den grondslag van den toe te kennen »Verpflegungszuschuss», waarbij echter nog eene toelage van 3 Pfennige per dag wordt gevoegd om aan den man een ontbijt te kunnen verschaffen.

De kleine »Viktualienportion» bestaat — behalve uit 750 gram brood — uit: 150 gram vleesch,

25 » zout, en

90 » rijst, of, in de plaats daarvan, 120 gram gort of grutten, of 230 gram peulvruchten, of 1500 gram aardappelen.

In Italië wordt, ten behoeve van de voeding van den soldaat, een bepaald gedeelte van zijne soldij door den Staat ingehouden. Deze inhouding bedraagt 34,5 centimes voor de linie-regimenten der Infanterie; 39,5 centimes voor de Alpen-regimenten, de Grenadiers, Bersaglieri, Cavalerie, Artillerie en Genie; 51,5 centimes voor de Pontonniers.

De meerdere uitgaven voor de voeding komen tot een zoodanig bedrag ten laste van den Staat, dat aan den soldaat, al naarmate van den toestand waarin hij verkeert, het garnizoens-, het kantonnements-, of wel het marschratio kan worden verstrekt. Het garnizoensration dient, in het algemeen, voor de verstrekkingen aan troepen in vaste standplaatsen, het kantonnementsration voor die in kampen en in standplaatsen, welke voor korter tijd dan 14 dagen worden bezet, het marschratio voor marcheerende of manoeuvreerende troepen.

Behalve het brood, dat, tot eene hoeveelheid van 875 gram, in natura wordt verstrekt, is het garnizoensration reglementair samengesteld uit:

220	gram	vleesch,
200	»	macaroni,
20	»	spek, en
20	»	zout.

Verder behoort daarbij voor een bepaald getal dagen van het jaar een koffieration, samengesteld uit 10 gram gebrande koffie en 15 gram suiker.

In plaats van koffie kan ook 0,25 L. wijn worden verstrekt, doch één ration wijn dient dan in vervanging van twee rations koffie.

Het kantonnements- en het marschratio verschillen van het garnizoensration slechts door de hoeveelheid vleesch, welke voor deze respectievelijk op 240 en 300 gram is bepaald.

De commandanten van de korpsen hebben volledige vrijheid, om met opzicht tot de werkelijk te verstrekken rations van de reglementaire af te wijken, met dit voorbehoud evenwel, dat de vastgestelde hoeveelheden vleesch niet met meer dan 30 gram mogen worden vermeerderd of verminderd, en dat de geldelijke waarde van het verstrekte ration niet hooger is dan die van het reglementaire.

Dat er, naar gelang van het wapen, verschil bestaat tusschen de bedragen, welke van de soldij van den man, ten behoeve van de voeding worden ingehouden, vindt zijn grond in de omstandigheid, dat de troepen welke het meest voor hunne voeding moeten betalen, ook den langsten tijd aan kampen, manoeuvres enz. moeten deelnemen en dan een van de verhoogde rations, of althans de vergoeding daarvoor, ontvangen. De pontonniers hebben bovendien onder alle omstandigheden recht op het marschratio.

In Frankrijk, België, Engeland en Nederlandsch-Indië bestaat de gedeeltelijke voeding van Rijkswegen. In Frankrijk is bovendien bepaald, dat de man eene vaste, zij het dan ook geringe, som per dag (5 centimes) als

zakgeld in handen krijgt; het, na aftrek van de kosten voor voeding en zakgeld, eventueel overblijvende gedeelte van de soldij wordt aldaar gestort in een bijzonder fonds, »boni» genaamd, dat hoofdzakelijk dient, om in tijden van duurte van levensmiddelen, in de uitgaven voor voeding en zakgeld te gemoet te komen.

Aan welke van de beide genoemde hoofdstelsels — vast zakgeld met veranderlijk voedingsgeld, of gedeeltelijke voeding van Rijkswegen — de voorkeur moet worden gegeven, hangt grootendeels af van de wijze, waarop de overige op de voeding betrekking hebbende onderwerpen zijn geregeld.

Heeft bijv. de aanschaffing van de levensmiddelen plaats, zooals dat bij ons leger geschiedt, dan verdient het eerstgenoemde stelsel de meeste aanbeveling. Op die aanschaffing toch wordt rechtstreeks invloed uitgeoefend door het legerbestuur, dat niet alleen omtrent de leveringsprijzen beslist, doch ook, zoowel door het vaststellen van de eischen, waaraan de levensmiddelen moeten voldoen, als door een goed ingericht keuringsstelsel, degelijke waarborgen heeft, dat de voeding van den soldaat beantwoordt aan de eischen, welke het zelf wenscht gesteld te zien. Bovendien is dat bestuur, als een gevolg van de voedingsregeling, zooals die sedert 1880 bij ons bestaat, steeds in het bezit van een groot gedeelte van de gegevens, welke voor het bepalen van het voedingsgeld noodig zijn. In die legers daarentegen, waarbij de regeling van de voeding aan de korpsen of aan bepaalde commissiën geheel wordt overgelaten, zou de berekening van het voedingsgeld naar een min of meer willekeurigen grondslag moeten plaats hebben, tenzij het legerbestuur zich de daarvoor vereischte gegevens op bepaalde tijden doet verstrekken, waarvan dan het natuurlijk gevolg moet zijn, dat het gaandeweg de regeling van de voeding gedeeltelijk zelf overneemt.

Wat betreft het tweede hoofdstelsel, of dat waarbij de soldaat gedeeltelijk van 's Rijkswegen wordt gevoed, dit past het meest bij voedingsregelingen, waarop geen hooger toezicht wordt gehouden en welke niet aan hoogere controle zijn onderworpen. De Staat zoekt dan in de verstrekking in natura van sommige hoofdvoedingsmiddelen waarborgen, zoowel voor de goede voeding van den soldaat, als voor de gelijkmatigheid van het aan dezen uit te betalen zakgeld. Het spreekt wel vanzelf, dat die waarborgen des te geringer zijn, naarmate een geringer getal levensmiddelen in natura wordt verstrekt, terwijl daarentegen met de vermeerdering van dit getal wel de bedoelde waarborgen verbeteren, doch tevens de nadeelen van het stelsel, waarbij de geheele voeding van 's Rijkswegen plaats heeft, meer op den voorgrond treden.

In sommige legers, zooals het Fransche en het Nederlandsch-Indische, wordt het stelsel ook toegepast voor levensmiddelen, die niet tot de hoofdvoedingsmiddelen gerekend kunnen worden. In Indië bestaat daarvoor de gegronde reden, dat de soldaat zonder de verstrekkingen in natura van de bedoelde levensmiddelen, zich deze niet of althans zeer bezwaarlijk zou

kunnen verschaffen, zoodat men voor het tegenwoordige wel genoodzaakt is, het stelsel in zijn meest nadeeligen vorm toe te passen (1).

In Frankrijk wordt de verstreking van levensmiddelen van 's Rijkswege dienstbaar gemaakt aan het verzamelen van oorlogsvoorraden dier behoeften. Overigens vordert het Fransche stelsel — waarbij de in de menage gestorte gelden over twee fondsen worden verdeeld, die elk afzonderlijk worden beheerd — eene zeer omslachtige administratie, welk nadeel reeds belangrijk genoeg voorkomt, om dat stelsel voor ons leger niet aanbevelenswaardig te maken.

Naar mijne overtuiging moet eene bevredigende en afdoende oplossing van de voedingsquaestie voor ons leger alleen gezocht worden in de invoering van het stelsel, waarbij aan den soldaat een vast zakgeld en een veranderlijk voedingsgeld wordt toegekend. Dat door dit stelsel eene billijke en zeker niet duurder regeling kan worden verkregen dan het geval is met dat, hetwelk thans wordt toegepast, moge blijken uit de ommestaande tabel.

De tabel bevat in de eerste plaats eene berekening van de gelden, welke, volgens de bestaande regeling, voor soldij en voeding van de mindere militairen (korporaals en soldaten) van het leger per jaar worden gevorderd, indien aangenomen wordt dat allen de soldij ontvangen, welke voor den minst bezoldigden soldaat van het betrokken korps is vastgesteld. De cijfers in de kolommen 2 en 5, respectievelijk aangevende het getal verpleegdagen bij de verschillende korpsen en het bedrag van den bijslag op de soldij, zijn ontleend aan de begrooting van het Departement van Oorlog over het dienstjaar 1893. Het totaal van de kolom 6 geeft aan, dat de bedoelde gelden in het geheel f 3.178.947,44 bedragen.

Voorts is in de kolommen 7 en 8, alsmede 9 en 10 respectievelijk berekend, welke bedragen aan zakgeld — zonder de verhoogingen voor graden, dienstjaren enz. in aanmerking te nemen — noodig zijn, indien de minst bezoldigde infanterie-soldaat 10 of wel 12 cent per dag ontvangt, en het zakgeld voor de overige korpsen naar evenredigheid van de thans vastgestelde soldijen hooger wordt gesteld.

Door het totaal van de kolommen 8 en 10 af te trekken van het totaal van kolom 6, en dit verschil te deelen door het getal, dat het aantal verpleegdagen aangeeft, verkrijgt men derhalve het bedrag, dat, zonder verhooging van de uitgaven voor soldij en voeding, in de beide gevallen

---

(1) De Indische soldaat in het garnizoen ontvangt nagenoeg het geheele ration levensmiddelen van 's Rijkswege. Voor Europeanen is bepaald, dat de toespijs van het ontbijt, het dierlijke voedsel (vleesch, visch, gevogelte, enz.) voor de avondmaaltijden, voor welke volgens de schaft-orde van landswege geen vleesch wordt te goed gedaan, benevens de groenten, spaansche peper, enz. voor het bereiden van sajoer, kerri en sambal, en de andere benooidigde ingrediënten voor het klaar maken der spijsen uit de menage-fondsen worden aangeschaft. Ten behoeve van de menages mag niet over meer dan de helft van de soldij van den minst bezoldigden soldaat worden beschikt (zie art. 105 van het *Reglement op den Inwendigen Dienst der Infanterie in Nederlandsch-Indië*), zoodat aan dezen het halve bedrag van zijne soldij als zakgeld is verzekerd.

Korpsen.	Verpleeg-dagen. (2)	Uitgaven volgens de bestaande regeling					Uitgaven voor zakgeld volgens de voorgestelde regeling.		
		soldij per dag. (3)	gezamenlijk bedrag van de soldij. (4)	bijslag op de soldij. (5)	Totaal. (6)	Zakgeld per dag. (7)	Totaal. (8)	Zakgeld per dag. (9)	Totaal. (10)
Regiment Grenadiers en Jegers.	488180	0,36	175744,80	3000	478744,80	0,11	53699,80	0,13	63463,40
8 Regimenten Infanterie en mil. schoolcompagnie te Haarlem.	3822287	0,34	1299577,58	100000	1399577,58	0,10	382228,70	0,12	458674,44
Instructie-bataillon.	190398	0,34	64735,32	10000	74735,32	0,10	19039,80	0,12	22847,76
Algemeen Depot van discipline.	4380	0,34	1489,20	1500	2989,20	0,10	438,00	0,12	525,60
3 Compagnieën Hospitaal-soldaten.	70715	0,52	36771,80	»	36771,80	0,16	11314,40	0,19	13433,85
3 Regimenten Huzaren, Eskadron Ordonnansen, Rijk- en Hoefsmidschool en Remonte-depot.	937802	0,50	468901,00	600	469501,00	0,15	140670,30	0,18	168804,36
3 Regimenten Veldartillerie.	679162	0,50	339581,00	»	339581,00	0,15	101874,30	0,18	122249,16
Korps Rijdende artillerie.	129215	0,50	64607,50	»	64607,50	0,15	19882,25	0,18	23258,70
Korps Pontonniers.	69900	0,43	30037,00	»	30037,00	0,13	9087,00	0,15	10485,00
4 Regimenten Vestingartillerie en Cursuscompagnie te Delft.	845363	0,40	338145,20	8800	346945,20	0,12	101443,36	0,14	118350,82
Korps Panzerfortartillerie.	116943	0,52	60810,36	»	60810,36	0,16	18710,88	0,19	22219,17
Korps Torpedisten.	66889	0,52	34732,28	»	34732,28	0,16	10702,24	0,19	12708,91
Instructiecompagnie	84621	0,40	33848,40	2000	35848,40	0,12	10154,52	0,14	11846,94
Korps Gemietroepen.	233740	0,40	101496,00	2500	103996,00	0,12	30448,80	0,14	35523,60
Totalen.	7759395		3050547,44	128400	3175947,44		909194,55		1084393,71

gemiddeld per man en per dag aan voedingsgeld zoude kunnen worden uitgegeven.

Dit voedingsgeld zou dus ruim 29,2 cent kunnen bedragen, indien het zakgeld voor den minst bezoldigden infanterist op 10 cent wordt vastgesteld, en ongeveer 27 cent, ingeval het bedoelde zakgeld op 12 cent wordt bepaald (1).

Het spreekt wel vanzelf, dat bij invoering van het hierbedoelde stelsel eenige overgangsbepalingen noodig zijn, welke hoofdzakelijk zullen moeten dienen, om hen, die, volgens de bestaande regeling, hooger worden bezoldigd, dan bij de nieuwe regeling het geval zal zijn, in billijkheid schadeloos te stellen. Dit zou kunnen geschieden door aan alle militairen, welke zich op het tijdstip van de invoering van het nieuwe stelsel in werkelijken dienst bevinden en door de nieuwe regeling in bezoldiging achteruitgaan, bijslag op het zakgeld tot een zoodanig bedrag toe te kennen, dat het zakgeld met den bijslag te zamen het gemiddelde bedraagt van het zakgeld, dat de man in de maand vóór de invoering genoten heeft.

Wordt het zakgeld van den minst bezoldigden infanterist aanvankelijk op 10 cent per dag vastgesteld, dan blijven er van de sommen, welke thans voor soldijen en voor bijslag op de soldij zijn toegestaan, voldoende gelden over, om daarvan de kosten voor den nieuw te verleenen bijslag te bestrijden. De laatstbedoelde kosten zullen natuurlijk jaarlijks geringer worden, zoodat binnen een niet te lang tijdsverloop aan eene verhooging van het zakgeld gedacht zou kunnen worden — indien die verhooging althans noodig wordt geoordeeld — zonder dat de kosten van de voeding met het zakgeld te zamen boven de bedragen zullen stijgen, welke thans voor soldijen en bijslag op de soldij moeten worden uitgegeven.

Als zeker kan dus worden aangenomen, dat het stelsel niet tot geldelijk nadeel voor den Staat zal behoeven te leiden. Naar het mij voorkomt, bestaat er dan ook alle reden voor eene uitbreiding van de te nemen proef in dien zin, dat daarbij tevens wordt onderzocht, in hoeverre het hierbedoelde stelsel voor ons leger in de practijk voldoet.

In de voorgaande bladzijden had ik reeds gelegenheid er op te wijzen, dat de soldaat in oorlogstijd geheel van 's Rijkswege behoort te worden gevoed, en het stelsel Rijksvoeding dan ook algemeen voor tijden van oorlog is voorgeschreven. Wordt het voor vreedestijd door mij voorgestane stelsel ingevoerd, dan verkrijgt men ongetwijfeld het nadeel, dat bij mobilisatie verandering in het voedingssysteem moet worden gebracht. Mij komt het intusschen voor, dat de overgang van het eene tot het andere stelsel door goede voorschriften zoo eenvoudig kan worden gemaakt, dat het nadeel zoo niet geheel, dan

(1) Totaal kolom 6 =	3178947,44
» » 8 =	909194,55
verschil =	2269752,89
<hr/>	
2269752,89	
<hr/>	
7759595	= f 0,292 ruim

Totaal kolom 6 =	3178947,44
« « 10 =	1084393,71
verschil =	2094553,73
<hr/>	
2094553,73	
<hr/>	
7759595	= f 0,27 nagenoeg.

toch grootendeels zijne waarde verliest, en het in elk geval niet belangrijk genoeg is, om daarvoor de toepassing van een aanbevelenswaardig stelsel in vredetijd na te laten.

Ook bij manoeuvres en in kampen zou ik de voeding voor 's Rijksrekening ingevoerd willen zien, al was het alleen maar omdat het wenschelijk is, de verpleging bij die troepen zooveel eenigszins mogelijk naar oorlogsvoet in te richten, en ook omdat alsdan de voor te schrijven maatregelen ter bevordering van den gemakkelijken overgang van het eene tot het andere stelsel reeds in vredetijd aan de practijk getoetst, en zoo noodig verbeterd kunnen worden (1).

Als een van de redenen, waarom ik de invoering van het stelsel Rijksvoeding voor den soldaat in tijd van vrede en in het garnizoen meen te moeten ontraden, noemde ik de omslachtige administratie, welke de toepassing van het stelsel vordert. Aangezien ik het echter wel aanbeveel voor de verpleging in oorlogstijd en bij vredesoefeningen buiten de standplaatsen van de troepen, ligt de vraag voor de hand, of het genoemde nadeel zich in die gevallen niet evenzeer zal doen gevoelen. Als antwoord op die vraag het navolgende. Moeten in tijd van oorlog de voor vredetijd geldende voorschriften voor de verantwoording van de, ten laste van het Rijk, bij het leger gedane betalingen en voor de door de Algemeene Rekenkamer tot stand te brengen vereenvoudingen dier betalingen worden gevolgd, dan geeft het stelsel Rijksvoeding zeer zeker aanleiding tot eene omslachtige administratie, doch dit geldt dan niet alleen voor de betalingen betreffende de voeding, doch ook voor die, betrekking hebbende op vele andere onderwerpen. Die omslachtige administratie zal dan oorzaak zijn, dat vele verzuimen plaats grijpen en, in verband daarmee, al zeer spoedig een toestand van verwarring ontstaat, welke niet meer te ontwarren is, en ten slotte toch tot eene zeer groote vrijgevigheid in de beoordeeling van de wijze, waarop de bedoelde voorschriften werden toegepast, zal moeten leiden.

Om die algemeene verwarring op administratief gebied te voorkomen, zullen dus de voorschriften voor de verantwoording van de ten behoeve van het Rijk gedane betalingen voor oorlogstijd belangrijk moeten worden vereenvoudigd, zij het dan ook met opoffering van een gedeelte van de controle, welke in vredetijd niet kan worden gemist. Doch ook al mochten de bedoelde vereenvoudigingen niet worden ingevoerd, hetzij dat de noodzakelijkheid er van niet wordt ingezien, hetzij om andere redenen, dan mag in elk geval de te voeren administratie niet de oorzaak zijn van de verwerping voor oorlogstijd van een stelsel, dat alsdan den grootsten waarborg voor de goede voeding van den soldaat aanbiedt.

(1) Voor de overige motieven, die voor het invoeren van Rijksvoeding bij manoeuvres en in kampen pleiten, meen ik te kunnen verwijzen naar mijn opstel: »De voorschriften voor de verpleging bij manoeuvres en in kampen», voorkomende in de Juni- en Juli-aflevering van den jaargang 1892 van dit tijdschrift.

Bij manoeuvres en in kampen zal men zich natuurlijk aan de voor vredes-tijd bestaande voorschriften moeten houden, en daartegen bestaat ook geen bezwaar, omdat na afloop van de manoeuvre of van het kamp alle gelegenheid bestaat, om, zoo dit noodig mocht blijken, de administratieve stukken overeenkomstig die voorschriften op te maken.

IV.

In het eerste gedeelte van dit opstel toonde ik aan, dat door onze voedingsregeling aan den soldaat eene goede en doelmatige voeding verzekerd wordt. Voldoet die regeling dus, wat de hoofdzaak betreft, aan de eischen, waaraan eene goede voedingsregeling behoort te beantwoorden, in andere opzichten heeft zij, naar mijne meening, groote behoefte aan verbetering. In de volgende regelen stel ik mij voor, dit ten aanzien van enkele punten toe te lichten.

Garnizoens-voedingscommissiën.

De behandeling van alle aangelegenheden, welke op de voeding van de troepen betrekking hebben, is in elke garnizoensplaats opgedragen aan eene voedingscommissie, welke er voor *verantwoordelijk* is, dat de voorschriften omtrent de voeding van den soldaat met nauwgezetheid worden nageleefd.

De commandanten van de korpsen kunnen geen invloed op die aangelegenheden doen gelden. Alleen schrijft het voedingsreglement voor, dat de commandeerende officieren omtrent alles wat op de regeling van de voeding betrekking heeft, inlichtingen van de voedingscommissie kunnen verkrijgen, en zij, bijaldien zij gegronde (?) klachten omtrent de regeling van de menage-aangelegenheden of aangaande de qualiteit van de verstrekte levensmiddelen hebben, zich in de eerste plaats tot gemelde commissiën hebben te wenden.

Feitelijk staat de voedingscommissie derhalve, met opzicht tot de als zoodanig door haar te verrichten diensten, boven de commandeerende officieren, ook al is haar voorzitter lager in rang dan deze, zooals veelal plaats heeft. Dat hierdoor aanleiding wordt gegeven tot eene onnatuurlijke en met de gewone regelen van de discipline in strijd zijnde dienstverhouding wordt vooral duidelijk, wanneer men in aanmerking neemt, dat het voorzitter- of het lidmaatschap van eene voedingscommissie dien officier niet ontheft van de uitoefening van de diensten, welke aan zijne gewone dienstbetrekking verbonden zijn, zonder dat evenwel vastgesteld is, aan welke van beide soorten van diensten de voorrang moet worden gegeven. In de laatste zinsnede van art. 8 van het voedingsvoorschrift is wel is waar bepaald, dat de diensten, die van de leden der voedingscommissiën worden gevorderd, *zooveel mogelijk* gesteld zullen worden op tijdstippen, dat daardoor de gewone diensten niet lijden, doch die regel kan, uit den aard der zaak, niet of bezwaarlijk worden gevolgd, waar het geldt diensten, welke niet in een bepaald tijdsverloop afloopen en welker omvang niet te voren kan worden nagegaan.

Dit is, om een voorbeeld te noemen, het geval met de diensten, welke de voorzitter en de kapitein-intendant in de voedingscommissie te verrichten hebben. De kapitein-intendant is o. a. belast met het bijzonder toezicht over het garnizoensmagazijn van levensmiddelen, met het deelnemen aan de keuringen van het levend en van het geslacht rundvee, het optreden als deskundige bij andere keuringen enz.

Moeten nu al deze diensten door hem worden verricht, zonder dat zijne gewone diensten daaronder lijden, dan is het hem, meer bepaaldelijk in de groote garnizoensplaatsen, niet mogelijk, om zijne in het voedingsvoorschrift omschreven taak met de vereischte nauwgezetheid te vervullen.

Op welke wijze in de practijk getracht wordt eene min of meer bevredigende oplossing voor deze moeilijkheid te vinden, doet hier niet ter zake, maar zeker is het, dat hoe die oplossing ook moge zijn, zij nimmer kan leiden tot het naar behooren doen verrichten van bevolen diensten.

Wat nu aangaat de diensten, welke in het algemeen aan de voedingscommissiën zijn opgedragen, hieromtrent valt op te merken, dat terwijl de genoemde commissiën aan de eene zijde in hare handelingen gebonden zijn aan bepalingen, welke haar grootendeels beletten, om werkelijk de belangen van de voeding van den soldaat zoo goed mogelijk te behartigen, zij aan den anderen kant belast zijn met zaken, die, gelet op hare samenstelling, gerekend kunnen worden niet tot haren werkkring te behooren.

Tot de bepalingen, welke voor haar een beletsel zijn om de belangen van den soldaat te behartigen, reken ik die waarbij de te verstrekken rations zijn vastgesteld, en waarbij niet alleen de soorten, doch ook, tot in kleine bijzonderheden, de hoeveelheden levensmiddelen zijn aangegeven, waaruit elk dier rations moet bestaan. Er is dus nauwkeurig omschreven, wat er dagelijks verstrekt moet worden, zonder dat aan de voedingscommissiën het recht is gegeven, om wijzigingen in de samenstelling van het voedsel te brengen, indien dit bijv. door locale toestanden, of wel bij ongunstige oogsten of om andere redenen noodig wordt geoordeeld. Levensmiddelen, welke onder bepaalde omstandigheden een zeer geschikt voedsel kunnen opleveren — zooals gort, witte boonen, enz. — zijn bovendien voor de voeding van den soldaat geheel uitgesloten.

Mocht worden overgegaan tot het stelsel, waarbij aan den soldaat voedingsgeld wordt toegekend, dan zouden de thans in het voedingsreglement voorgeschreven rations levensmiddelen behouden kunnen blijven als de normale, volgens welke het bedrag van het voedingsgeld berekend wordt, doch tevens zou vrijheid moeten worden gegeven, om van die normale rations af te wijken, mits de werkelijk te verstrekken rations daarmede, voor wat betreft de voedingswaarde en de verhouding tusschen de hoeveelheden dierlijk en plantaardig voedsel, geheel of althans zooveel mogelijk overeenkomen.

De aan de voedingscommissie opgedragen werkzaamheden, welke, naar mijne meening, niet tot haren werkkring gerekend kunnen worden, hebben

betrekking op het beheer van en het toezicht over de garnizoensmagazijnen van levensmiddelen en de militaire slachterijen. Waarom de hierbedoelde inrichtingen *niet*, en de overige verplegingsinrichtingen in de garnizoenen (de magazijnen van kleeding en van nachtleger, en de militaire bakkerijen) *wel* onder het toezicht van de intendance zijn gesteld, daarvoor kan, naar het mij voorkomt, geen enkele gegronde reden worden opgegeven.

De beweegredenen, welke indertijd (in 1891) geleid hebben tot het onthefven van de plaatselijke- en de garnizoenscommandanten van het toezicht over de laatstgenoemde inrichtingen, gelden dan ook evenzeer voor het aan de voedingscommissiën ontnemen van het beheer van en het toezicht op de magazijnen van levensmiddelen en de slachterijen, en zelfs pleit daarvoor een andere en nog meer overwegende reden.

Immers, zooals dat beheer en dat toezicht thans geregeld zijn, kunnen die inrichtingen alleen in vreedstijd ten behoeve van de verpleging van het leger dienen. Zoowel de magazijnen van levensmiddelen als de militaire slachterijen worden namelijk beheerd door kwartiermeesters van de voedingscommissiën, die evenwel tot de korpsen van het garnizoen behooren, en dus bij mobilisatie hun korps of hunne aangewezen bestemming moeten volgen. Zoodra gemobiliseerd wordt, zijn die inrichtingen derhalve zonder beheerder, ja zelfs zonder onderbeheerder, want ook de onderofficieren, welke daarin werkzaam zijn gesteld, verkeerden in hetzelfde geval als de kwartiermeesters-beheerders.

Voegt men daarbij, dat ook de voorzitter en de leden van de voedingscommissiën hunne betrekkingen in die commissie bij mobilisatie moeten neerleggen, zoodat dus ook het toezicht over de genoemde inrichtingen alsdan wordt opgeheven, dan zal het wel duidelijk zijn, dat voor oorlogstijd noch op de magazijnen van levensmiddelen, noch op de militaire slachterijen, zooals die thans zijn ingericht, zal mogen worden gerekend. Toch zal het wel niet in twijfel kunnen worden getrokken, dat vele dier inrichtingen, bijv. die, gevestigd te Utrecht en op verschillende andere plaatsen, in oorlogstijd belangrijke diensten zouden kunnen en ook zullen moeten bewijzen.

Nu in beginsel schijnt aangenomen te zijn, dat de luitenants-kwartiermeesters in oorlogstijd tevens optreden als verplegingsofficieren, verdient het zeer zeker aanbeveling, om het beheer van de magazijnen van levensmiddelen en de militaire slachterijen — liefst in elke garnizoensplaats vereenigd — aan de genoemde officieren op te dragen, maar dan is het tevens noodig, dat maatregelen getroffen worden, opdat de beheerders van die inrichtingen, welke bij mobilisatie in stand moeten worden gehouden, alsdan ook in functie kunnen blijven. Ditzelfde geldt natuurlijk mede voor het overige personeel, dat in de hierbedoelde inrichtingen werkzaam is gesteld.

Voorts acht ik het van zeer veel belang, dat de kwartiermeesters niet eer met het beheer van verplegingsinrichtingen, inzonderheid van slachterijen,

worden belast, dan nadat zij te voren theoretisch en practisch voor die taak voorbereid zijn. Zooals onze militaire slachterijen thans ingericht zijn, verdienen zij eigenlijk dien naam niet, want behalve dat het, ten behoeve er van, aan te schaffen rundvee door een aannemer wordt geleverd, is deze nog belast met alle werkzaamheden in de inrichting, zooals de voeding en verzorging van de gestalde runderen, het slachten, het verdeelen van het geslachte vee enz., welk een en ander, volgens de bestaande contracten, door personeel in dienst van den aannemer moet geschieden. Feitelijk is de aannemer dus de vleeschleverancier van het garnizoen, en wanneer men het contract dat met hem gesloten wordt, vergelijkt met dat, hetwelk wordt aangegaan met een leverancier van vleesch in eene garnizoensplaats, alwaar geene militaire slachterij gevestigd is, dan blijkt dat tusschen beider leverantiën hoofdzakelijk slechts daarin verschil bestaat, dat de aannemer van eene militaire slachterij verplicht is van de stallen en van de overige localiteit der inrichting gebruik te maken, terwijl de eigenlijke vleeschleverancier voor het slachten, zoomede voor het bewaren en het uitdeelen van het vleesch, eigen lokalen moet bezigen, die intusschen door de voedingscommissie moeten zijn goedgekeurd. Geëxploiteerd op de wijze, zooals hierboven is aangegeven, kunnen de militaire slachterijen zonder bezwaar door niet deskundige kwartiermeesters worden beheerd, en wordt, in verband met de wijze waarop de keuringen van het ter levering aangeboden vee plaats hebben, ook verkregen dat het uit die inrichtingen verstrekte vleesch doorgaans van goede hoedanigheid is.

Men zal mij echter moeten toegeven, dat de militaire slachterijen niet alleen moeten dienen, om aan den soldaat *goed* vleesch te bezorgen, maar ook om hem aan *goedkoop* vleesch te helpen, en dat het uit onze slachterijen geleverde vleesch, tengevolge van de wijze van exploiteeren dier inrichtingen, niet goedkoop kan zijn, zal wel niet nader aangetoond behoeven te worden.

Aan het door ons gevolgde stelsel voor het beheer der militaire slachterijen zijn echter nog andere nadeelen verbonden. Zoo is bijv. de geregelde exploitatie van die inrichtingen niet te allen tijde verzekerd, omdat de aannemers voor de levering van het vee, volgens de bestaande contracten, het recht hebben — en dit ook in billijkheid *moeten* hebben — om de overeenkomst drie maanden, nadat zij daarvan kennis hebben gegeven, te doen eindigen.

Verder kunnen de inrichtingen niet dienen tot het opleiden van personeel, dat in oorlogstijd bij de slachterscolonnen van het leger te velde, of bij de op te richten verplegingsinrichtingen in dienst zal moeten worden gesteld.

Alleen door eigen exploitatie kunnen de militaire slachterijen aan de verpleging van het leger, zoowel in tijden van vrede als in die van oorlog, ten volle ten goede komen, maar daarvoor is het dan ook noodig, aan het hoofd dier inrichtingen militaire deskundigen te plaatsen en het daarin werkzaam te stellen overige personeel mede uit militairen te doen bestaan.

Nu weet ik zeer goed, dat die militaire deskundigen niet zoo maar dadelijk aangewezen kunnen worden, doch even goed als men in België het middel gevonden heeft, om officieren tot hoofden van de militaire slachterijen aldaar op te leiden, even goed kan dat bij ons geschieden.

In België wordt het geheele leger van vleesch voorzien uit niet meer dan elf militaire slachterijen, die geleidelijk tot stand zijn gekomen en geheel door militairen worden geëxploiteerd. Bij ons te lande zoude de hervorming van de militaire slachterijen tot werkelijk militaire inrichtingen eveneens geleidelijk kunnen plaats hebben, zonder dat evenwel met het onder toezicht van de Intendance stellen van die inrichtingen, zoomede van de magazijnen van levensmiddelen, op die hervorming gewacht behoeft te worden. Integendeel, wenschelijk komt het voor, daartoe al dadelijk over te gaan, eensdeels om de voedingscommissiën zoodra mogelijk van het toezicht en het beheer over de genoemde inrichtingen los te maken, anderdeels, om de Intendance in staat te stellen, zelve de voor de hervorming noodige maatregelen en voorbereidingen te treffen.

Zijn eenmaal de bestaande inrichtingen georganiseerd, dan valt het niet moeilijk achtereenvolgens nieuwe inrichtingen in het leven te roepen, zoodat alsdan in enkele jaren verkregen kan worden, dat het geheele leger van vleesch uit de militaire slachterijen wordt voorzien. Bij eene goede regeling van de zaak zijn daarvoor slechts een betrekkelijk gering aantal dier inrichtingen noodig.

Door de voedingscommissiën van de bovenbedoelde functiën te ontheffen, wordt haar werkkring zeer zeker belangrijk vereenvoudigd. Mij komt het intusschen voor, dat in dit opzicht nog verder moet worden gegaan, en die commissiën uitsluitend met het keuren van sommige levensmiddelen moeten worden belast.

Bij invoering van het stelsel, waarbij aan den soldaat voedingsgeld wordt toegekend, stel ik mij voor, dat de voeding van het leger kan worden geregeld, zooals hieronder in algemeene trekken is aangegeven:

1°. De troepen ontvangen het vleesch en de overige levensmiddelen, voor zooveel die voor aankoop in het groot vatbaar zijn, tegen betaling respectievelijk uit de militaire slachterijen en de garnizoensmagazijnen van levensmiddelen.

Daar, waar de verstrekkingen van vleesch nog niet uit militaire slachterijen kunnen geschieden, wordt de levering van dat artikel aan een aannemer opgedragen. De hierna te noemen garnizoensvoedingscommissie ter plaatse houdt tot dat einde tweemaal per jaar een aanbesteding op dezelfde voorwaarden, als thans voor de leveringen van het vleesch in de garnizoenen geldig zijn.

De plaatselijke of garnizoenscommandant bepaalt, in overleg met de commandeerende officieren van de korpsen, de uren waarop de verplegingsinrichtingen dagelijks tot het ontvangen van levensmiddelen ter beschikking

van de troepen van het garnizoen moeten worden gesteld. Op gelijke wijze regelt hij de tijdstippen voor de uitdeelingen van het vleesch, indien de levering van dat artikel aan een aannemer is opgedragen.

2°. De Hoofdintendant wijst voor elke garnizoensplaats, alwaar meer dan twee compagnieën, eskadrons of batterijen verblijf houden, een luitenant-kwartiermeester aan, die belast is met het beheer van het garnizoensmagazijn van levensmiddelen, alsmede met dat van de militaire slachterij, zoo die ter plaatse is.

In de overige garnizoensplaatsen wordt het beheer over het genoemde magazijn door den plaatselijken of garnizoenscommandant opgedragen aan een officier der bezetting.

3°. Het toezicht op het beheer van de garnizoensmagazijnen van levensmiddelen en van de militaire slachterijen wordt opgedragen aan den Intendant in de betrokken Militaire Afdeeling.

4°. De aanschaffingen van levensmiddelen ten behoeve van de magazijnen van levensmiddelen geschieden door den onder 3°. genoemden Intendant. Deze is evenwel bevoegd, den beheerder van een magazijn met de aanschaffing van bepaalde artikelen voor dat magazijn te belasten.

Op den 15den van de eerste maand van elk kwartaal zenden de Intendanten in de Militaire Afdeelingen aan den Hoofdintendant eene opgave van de hoeveelheden en de prijzen van de levensmiddelen, welke in het voorafgaande kwartaal ten behoeve van elk van de in hunne afdeeling gevestigde magazijnen van levensmiddelen werden aangeschaft.

Voorts zenden zij op den 1sten van de laatste maand van elk kwartaal aan den Minister van Oorlog, door tusschenkomst van den Hoofdintendant, een gemotiveerd voorstel voor de bepaling van het voedingsgeld voor het volgend kwartaal in de garnizoensplaatsen van de Militaire Afdeeling.

5°. In elke garnizoensplaats wordt eene voedingscommissie ingesteld. Deze commissie bestaat zoo mogelijk uit drie officieren, waarvan de hoogste of oudste in rang voorzitter is.

De beheerder van het magazijn van levensmiddelen is vast lid van de commissie. De beide andere leden worden voor een bepaalden tijd benoemd door den plaatselijken of garnizoenscommandant, die daarvoor, zoo die ter plaatse zijn, een kapitein-intendant en een paardenarts aanwijst.

In garnizoenen, alwaar de troepen het vleesch uit eene elders gevestigde militaire slachterij ontvangen, wordt geen paardenarts in de voedingscommissie opgenomen.

De garnizoens-voedingscommissiën zijn belast met het keuren van de levensmiddelen, welke door den beheerder van het magazijn van levensmiddelen worden aangeschaft, en van het vee, dat ten behoeve van de militaire slachterij wordt aangekocht, of van het vee en het vleesch, dat door den aannemer voor de levering aan de troepen is bestemd.

Bij afwezigheid van een paardenarts, doet de voedingscommissie zich voor de keuringen van vee en van vleesch door een burger-veearts bijstaan.

6°. De regeling van de menage-aangelegenheden, daaronder begrepen de samenstelling van de aan de troepen te verstrekken rations, wordt geheel aan de korpscommandanten overgelaten, met dien verstande evenwel, dat bedoelde rations niet in voedingswaarde en evenmin voor wat betreft de verhouding tusschen de hoeveelheden dierlijk en plantaardig voedsel mogen achterstaan bij de rations, welke in het voorschrift betreffende de voeding der landmacht in tijd van vrede zijn opgegeven en tot grondslag voor de berekening van het voedingsgeld dienen, en voorts dat de te verstrekken levensmiddelen, voor zooveel eenigszins mogelijk, uit de militaire verplegingsinrichtingen moeten worden ontvangen.

Toezicht op het beheer van de garnizoensmagazijnen van levensmiddelen en de militaire slachterijen, en aanschaffing van levensmiddelen ten behoeve van genoemde magazijnen.

Volgens het schema van de wijze, waarop ik de voeding van het leger, bij invoering van het voedingsgeld, geregeld zoude wenschen te zien, verkrijgen de Intendanten in de Militaire Afdelingen het toezicht over de magazijnen van levensmiddelen en de militaire slachterijen en worden zij voorts belast met de aanschaffingen ten behoeve van genoemde magazijnen.

Zooals reeds werd medegedeeld, wordt dat toezicht thans uitgeoefend door de voedingscommissiën, terwijl de leveringen van levensmiddelen aan de bedoelde magazijnen door den Hoofdintendant worden uitbesteed.

Wat nu het toezicht aangaat, in de voorgaande bladzijden vestigde ik reeds de aandacht op het noodzakelijke, om de genoemde commissiën daarvan te onthieven. Dat de Intendanten in de afdelingen de aangewezen personen daarvoor zijn en aan dezen tevens moet worden opgedragen, de magazijnen van levensmiddelen van het noodige te voorzien of te doen voorzien, stel ik mij voor in de navolgende regelen aan te toonen. Eene korte beschrijving van de wijze, waarop de voorzieningen aan die magazijnen thans geschieden, dient evenwel aan mijn betoog vooraf te gaan.

Voor de leveringen van de levensmiddelen wordt door den Hoofdintendant eenmaal in het jaar eene openbare aanbesteding gehouden. Die aanbesteding geschiedt voor elk der afzonderlijke artikelen in drie perceelen, waarvan elk bestaat uit het noodige voor de behoeften gedurende het jaar, volgende op dat waarin de aanbesteding wordt gehouden, van alle garnizoenen respectievelijk in de 1ste, 2de en 3de Militaire Afdeling.

De levensmiddelen worden eenmaal in de drie maanden door de aangewezen leveranciers aan de garnizoensmagazijnen afgeleverd. Tot dat einde zenden de voedingscommissiën aanvragen van de benodigde hoeveelheden aan den Hoofdintendant, die deze aanvragen verzamelt en ze aan de leveranciers toezendt.

Zoodra de te leveren hoeveelheden ter keuring gereed liggen — hetwelk minstens 20 dagen vóór den aanvang van het nieuwe kwartaal het geval moet zijn — geven de leveranciers daarvan kennis aan den Hoofdintendant en doen daarbij tevens mededeeling van de plaatsen, waar de artikelen opgelegd zijn.

De Hoofdintendant bepaalt vervolgens de dagen waarop de keuringen zullen geschieden, stelt de leveranciers daarmede in kennis, en geeft aan de leden van de keuringscommissie de daarvoor noodige bevelen. De genoemde commissie bestaat uit één hoofdofficier van de korpsen van het leger en twee leden van het korps intendanten, die, op voordracht van den Hoofdintendant, door den Minister van Oorlog voor den tijd van één jaar worden benoemd.

De goedgekeurde levensmiddelen worden in tegenwoordigheid van één of meer leden van de keuringscommissie verpakt en verzegeld, en daarna door de zorg en voor rekening van den aannemer naar de garnizoenen verzonden, en aldaar door de voedingscommissiën in ontvangst genomen.

Hoe eenvoudig deze regeling oogenschijnlijk ook moge zijn, in de practijk blijkt dit alleen dan het geval te zijn, wanneer de leveranciers zich beijveren en ook in staat zijn, om hunne verplichtingen in alle opzichten zoo goed mogelijk na te komen. Laat het gehalte van de leveranciers te wenschen over — en een ieder weet, dat openbare aanbestedingen niet bevorderlijk zijn aan het verkrijgen van goede aannemers — dan geven de leveringen zeer dikwijls aanleiding tot moeilijkheden van allerlei aard, die het stelsel in de toepassing hoogst ingewikkeld kunnen maken.

Bovendien levert echter het stelsel geene geldelijke voordeelen op, omdat de aanbestedingsprijzen, al hebben deze betrekking op groote leveringen, niet of slechts zeer weinig lager kunnen zijn, dan betaald zoude moeten worden, bijaldien de levensmiddelen per garnizoen worden aangeschaft. Meermalen is het dan ook gebleken, dat, bij aanschaffingen in het klein, die bij te late afleveringen of om andere redenen in de garnizoenen moesten geschieden, de besteede prijzen lager, somtijds zelfs belangrijk lager, waren dan de aannemingsprijzen.

Dat de prijzen van de levensmiddelen bij aankoop in het groot, op de wijze zooals dat bij ons leger geschiedt, wel hoog moeten zijn, moet, naar mijn inzien, aan het volgende worden toegeschreven:

1°. Bij het bepalen van de inschrijvingsprijzen moet door de gegadigden worden gerekend op groote kosten voor het vervoer van de levensmiddelen niet alleen naar de garnizoenen, dat veeltijds per spoor moet geschieden, doch ook naar de magazijnen.

2°. Alleen korten tijd na den oogst van peulgewassen en van gort heeft men de zekerheid, van die artikelen eenigszins belangrijke hoeveelheden te kunnen opslaan. De aannemer zou dus verplicht zijn, de voor het geheele jaar te leveren hoeveelheden in eens te koopen, maar daarvoor heeft hij

grootte magazijnen noodig, die hij in den regel niet bezit en voor zijn gewoon bedrijf ook niet behoeft te bezitten, en verder moet hij dan niet alleen de interest van zijne kooppenningen gedurende geruimen tijd missen, doch ook grootte uitgaven doen voor het in goeden staat onderhouden van de opgelegde voorraden. Bovendien kan de qualiteit van het opgelegde verminderen, iets wat zelfs bij de beste voorzorgsmaatregelen geenszins tot de onmogelijkheden behoort. Eindelijk verkeert de aannemer in de onzekerheid, of de door hem in voorraad aangekochte hoeveelheden — die bijna nimmer geheel overeenkomen met het monster, waarnaar geleverd moet worden — wel door de keuringscommissie worden goedgekeurd.

Daarom geeft hij — somwijlen bij rijst uitgezonderd — de voorkeur aan het aanschaffen op de tijdstippen waarop dit voor het doen van de leveringen noodig is, maar dan moet hij bij kleine partijen tegelijk inkoop, en voorts de risico voor de bijna zekere waardevermeerdering van het product in den loop van het leverantietijdperk bij het bepalen van zijne inschrijvingsprijzen in rekening brengen.

3°. De aannemer is verplicht periodiek bepaalde hoeveelheden naar een voor het geheele jaar vastgesteld monster te leveren. In den handel komt het echter zeer dikwijls voor, dat alleen van bijzondere soorten van eenig artikel eenigszins belangrijke hoeveelheden worden te koop aangeboden. Stemmen die soorten niet overeen met het monster, dan kan de aannemer, zelfs wanneer de handelsprijs van het product in het algemeen laag is, belangrijke schade lijden, waarvoor hij zich dus door een hoogen inschrijvingsprijs dient te vrijwaren.

Het beste bewijs, dat het stelsel, hetwelk te onzent voor den aankoop van levensmiddelen in het groot wordt gevolgd, niet aan de verwachtingen heeft beantwoord, wordt wel geleverd door het feit, dat het aantal soorten van levensmiddelen, waarop het stelsel wordt toegepast, sedert de invoering gaandeweg werd verminderd, in stede van vermeerderd.

Het eenige voordeel, dat door de toepassing van dit stelsel verkregen is, heeft dan ook slechts daarin bestaan, dat de Intendanten in de gelegenheid werden gesteld, zich in het keuren van grootte hoeveelheden levensmiddelen te oefenen. Op den voorgrond stellende, dat dit voordeel behouden moet blijven, doet zich derhalve de vraag voor, welke veranderingen in de thans gevolgde regeling voor de aanschaffing van levensmiddelen in het groot moeten worden gebracht, om ook andere voordeelen van die wijze van aanschaffing te verkrijgen.

Ter beantwoording van deze vraag, merk ik in de eerste plaats op, dat die veranderingen alleen dan doeltreffend kunnen zijn, wanneer daardoor aanleiding wordt gegeven tot eene regeling, welke niet alleen voor vreedstijd geldt, doch ook in tijden van oorlog behouden kan blijven.

In tijden van oorlog zijn de Intendanten in de Militaire Afdeelingen belast met het toezicht over de bij mobilisatie van het leger op te richten centrale

verplegingsmagazijnen, alsmede met het aanschaffen van de in die magazijnen op te leggen voorraden levensmiddelen. Wat is er dus natuurlijker dan dat diezelfde Intendanten ook in vreedestijd worden belast met het aanschaffen van de levensmiddelen, welke voor de in de militaire afdeelingen gevestigde troepen noodig zijn. Het aanschaffen van de verduurzaamde levensmiddelen is hun reeds opgedragen, (1) en naar mijn inzien kan er geen enkele gegronde reden worden opgegeven, waarom die opdracht niet mede op gewone levensmiddelen betrekking zoude moeten verkrijgen.

Dat er, bij mobilisatie van het leger, in vele gevallen tijd noch gelegenheid tot het oprichten van de genoemde centrale magazijnen zal bestaan, achten velen waarschijnlijk. Doch zeker is het, dat het tot stand komen dier inrichtingen, en, in het algemeen, het verzamelen van levensbehoeften geheel in gevaar wordt gebracht, indien de intendanten, welke eventueel met het vullen dier magazijnen zijn belast, niet te voren in staat worden gesteld, om met de in hunne afdeeling gevestigde groothandelaars enz. handelsbetrekkingen aan te knopen, en om de hulpbronnen voor de verpleging, welke daarin aangetroffen worden, te leeren kennen. De gelegenheid daartoe kan hun op geene betere wijze gegeven worden, dan door hen reeds in vreedestijd met het aanschaffen van levensmiddelen ten behoeve van de troepen in die afdeeling te belasten.

In de tweede plaats moet gebroken worden met het houden van aanbestedingen voor de behoeften van een geheel jaar met periodieke afleveringen om de drie maanden in verschillende garnizoensplaatsen. Niet alleen toch, dat deze wijze van aanbesteden om de reeds opgegeven redenen tot hooge aannemingsprijzen leidt, doch ook is zij niet bevorderlijk aan het doel, dat met het opdragen van de aanschaffingen aan de Intendanten in de Militaire Afdeelingen beoogd wordt.

Wil men van de genoemde Intendanten verwachten, dat zij, bij het ontstaan van oorlogsgevaar of bij het uitbreken van een oorlog, in korten tijd eenigszins belangrijke hoeveelheden verpleegbehoefden verzamelen, dan moeten zij in vreedestijd zoo volledig mogelijk in de gelegenheid worden gesteld, zich daarvoor voor te bereiden. Om deze reden zou ik hen, met opzicht tot de wijze, waarop zij de voor de garnizoensmagazijnen noodige levensmiddelen wenschen aan te schaffen, zoo min mogelijk willen beperken, en hen dus volle vrijheid willen geven, om, naar gelang van omstandigheden, aankopen uit de hand te doen, of wel aanbestedingen te houden.

Ook in het bepalen van de tijdstippen voor de te houden aanbestedingen of aankopen, en in het regelen van de verdeling der aangeschafte artikelen over de verschillende magazijnen, zou ik hen geheel vrij willen laten.

Voorts zouden zij het recht moeten hebben, om de beheerders van de magazijnen van levensmiddelen in hunne afdeeling te belasten met het aan-

(1) Zie de §§ 1 en 2 van het Voorschrift betreffende aanschaffing, vervaardiging enz. van verduurzaamde levensmiddelen ten behoeve van het leger.

koopen van voorraden van sommige artikelen, die voordeelijker garnizoens- dan afdeelingsgewijze in het groot kunnen worden aangeschaft, of zich daartoe meer leenen, zooals bijv. van den wintervoorraad aardappelen, gerookt en gezouten spek, zout, koffie, peper, azijn enz. Dit recht zou ik hun toegekend willen zien, om hun werkkring niet noodeloos uit te breiden, doch bovendien om te verkrijgen, dat de beheerders van de magazijnen zich geroepen zouden gevoelen, om de belangen van de voeding van den soldaat naar beste weten te behartigen.

Wat betreft de keuringen van de aan te schaffen artikelen, deze zouden moeten geschieden, voor de levensmiddelen, welke door den Afdeeling-intendant worden aangeschaft, door hem zelve en de aan hem toegevoegde officieren, en voor de artikelen, welke door den beheerder van een magazijn worden aangekocht, door de garnizoens-voedingscommissie ter plaatse.

Voor elk garnizoensmagazijn van levensmiddelen zou een minimum- en een maximum-voorraad levensmiddelen moeten worden vastgesteld, terwijl de Intendant in de Afdeeling er voor verantwoordelijk zou moeten zijn, dat de werkelijk aanwezige voorraden binnen de door het minimum en het maximum aangegeven grenzen blijven. Zoowel om deze reden, als omdat hij zijn invloed moet kunnen doen gelden op al wat betrekking heeft op het in goeden staat onderhouden van het opgelegde, en, in het algemeen, op de dienstverrichtingen in het magazijn, is het dus noodig, dat de genoemde Intendant ook het toezicht over de in zijne afdeeling gevestigde magazijnen van levensmiddelen verkrijgt, hetgeen uit den aard der zaak, mede voor militaire slachterijen geldt.

Bij het bepalen van de minimum- en maximum-voorraden, in de magazijnen van levensmiddelen op te leggen, zoude niet alleen rekening moeten worden gehouden met de behoeften in vreedstijd van de troepen in het garnizoen, doch ook met de eventueele bestemming van het betrokken magazijn, ingeval van mobilisatie of in oorlogstijd. Zoo zal bijv. de minimumvoorraad voor eene buiten de verdedigingsliniën gelegen garnizoensplaats, welke bij mobilisatie door de daarin verblijf houdende troepen verlaten wordt, in den regel kunnen bestaan uit hetgeen noodig is, om de bedoelde troepen, na op oorlogssterkte te zijn gebracht, van het ration levensmiddelen te voorzien, dat door hen, op grond van het bepaalde bij art. 15 van het voorschrift voor de verpleging van het leger in tijd van oorlog, te velde moet worden medegevoerd. Is daarentegen de garnizoensplaats binnen het door de verdedigingsliniën ingesloten gedeelte des lands gelegen, en is het daarin gevestigde magazijn van levensmiddelen, ingeval van mobilisatie of in oorlogstijd, bestemd, hetzij voor de verstrekkingen van levensmiddelen voor de approviandeering van versterkte plaatsen, hetzij voor andere voorzieningen, dan dient ook het daarvoor noodige, of althans aanvankelijk noodige onder den minimumvoorraad begrepen te worden.

Wat aangaat de maximum-voorraden, deze zullen voor de laatstbedoelde

garnizoensplaatsen in den regel zoo groot kunnen zijn, dat, bij toepassing van de gewone middelen tot het in goeden staat bewaren van levensmiddelen, in verband met de hoeveelheden welke dagelijks verbruikt worden, niet voor het bederven of het in hoedanigheid verminderen van de opgelegde waren behoeft gevreesd te worden.

Een bezwaar, dat wellicht tegen de door mij aangegeven regeling van het toezicht over de garnizoensmagazijnen van levensmiddelen en de militaire slachterijen gemaakt zal worden, wensch ik ten slotte nog met een enkel woord te bespreken. Ik voorzie namelijk, dat getwijfeld zal worden aan de mogelijkheid, om de Intendanten in de Militaire Afdelingen — die reeds het toezicht hebben over de militaire bakkerijen en de magazijnen van kleeding en van nachtleger in een vier- tot zestal garnizoensplaatsen — nog te belasten met het toezicht over een betrekkelijk groot getal andere verplegingsinrichtingen.

Dien twijfel kan ik evenwel niet deelen. In Duitschland heeft de Intendant van een legerkorps het toezicht over alle verplegingsinrichtingen in het betrokken Legerkorps-Bezirk gelegen, en wanneer het dezen mogelijk is, dat toezicht naar behooren uit te oefenen, dan zal de Intendant in eene Militaire Afdeling te onzent toch wel in staat moeten worden geacht, om dezelfde functiën met opzicht tot een zooveel geringer getal en meestal veel minder uitgebreide inrichtingen te vervullen. Om verschillende redenen, die ik evenwel korthedshalve hier niet ter sprake kan brengen, acht ik het zelfs wenschelijk en ook uitvoerbaar, om het toezicht over de overige verplegingsinrichtingen mede uitsluitend aan de Intendanten in de Militaire Afdelingen, en dus niet meer ook aan die van de divisiën, op te dragen.

Eene zaak echter, waarop ik wel de aandacht meen te moeten vestigen, is deze, dat het uitoefenen van toezicht op de militaire verplegingsinrichtingen geheel afgescheiden moet blijven van het beheer dier inrichtingen. Wordt dat beheer opgedragen aan personen, die de bekwaamheid bezitten om werkelijk aan het hoofd van bedoelde inrichtingen te staan, en daarvoor te voren worden opgeleid, dan zal het ook niet meer noodig zijn, dat de toezierende chefs of hunne toegevoegden worden belast met eene menigte kleine diensten, welke feitelijk door de beheerders zouden moeten worden verricht. Daardoor zal dan ook verkregen worden, dat op de genoemde inrichtingen, meer dan thans het geval is, voor de verpleging van het leger in tijd van oorlog gerekend kan worden.

E. G. WINCKEL,
Kapitein-intendant.

's Gravenhage, April 1893.

Huishoudelijkheden.

I.

Wat ik zoo nu en dan hier wel zou wenschen te bespreken, geachte Spectator, zal niet zoo zeer betrekking hebben op de defensie of hoogere organisatie bij de Marine, dan wel op hare huishouding; bijv. den gewonen dagelijkschen dienst en het administratief gedeelte daarvan, de kleeding, overplaatsingen, inventaris, enz.; in één woord, eenvoudige, maar daarom toch niet onbelangrijke zaken.

Bij de vorige begrooting werden zoovele milioenen voor den aanbouw van drie nieuwe strijders (schepen type *A*) toegestaan, dat wij, voorloopig althans, ons van beschouwingen omtrent het al of niet noodige van meerdere schepen, en welke, kunnen onthouden. Bovendien, aan den Generalen Staf werd sedert jaren een Marine-Staf toegevoegd, zoodat het defensievraagstuk veilig aan de samenwerking dier twee lichamen kan worden overgelaten. En mocht daaraan, *par impossible*, nog iets ontbreken, welnu, nog altijd zijn er ter bekwaamer gelegenheid Staats-Commissiën te benoemen, die uitspraak kunnen doen in hangende quaestiën, of kunnen dienen van consideratie en advies.

Immers, ten slotte komt alles toch bij den Minister terecht, die een keuze doet uit al het voorgestelde en zich voor dat gedeelte spant, al of niet gewijzigd naar eigen inzichten, dat de meeste kans heeft van te worden aangenomen — omdat het 't goedkoopste is.

Voor eenige jaren alzoo zijn wij van die zorgen bevrijd, en eerst wanneer de *Koningin Wilhelmina*, het vorige »type-strijder» en de drie schepen van dezen Minister, het tegenwoordige type, zullen zijn voltooid, behoeft er weder aan gedacht te worden, met welk ander type Nederland het zal moeten doen.

En met de zaak der schepen vervallen voor het oogenblik ook andere voorname quaestiën, als daar zijn: personeel en mobilisatie? Over het eerste kunnen wij kort zijn: er zal nl. volk voor die meerdere schepen moeten gevonden worden, en wat het tweede aangaat: zoo lang nog niet

gebroken is met het systeem, van beurtelings de zee-officieren in Holland en in Indië (zegge Atjeh) te laten dienen, zoo lang zal het een *mer à boire* zijn, om te trachten, *steeds* een geoefend en zich in de defensie 't huis gevoelend personeel officieren, zoo hier als elders, onder de hand te hebben in tijd van oorlog.

Alzoo, ons thans geheel gewijd aan inwendige aangelegenheden, laat ons zeggen binnenlandsche zaken.

En, om nu maar dadelijk met de deur in 't huis te vallen, begonnen met *geschutvuur bij de Marine*.

Ik heb een openhartige bekentenis daaromtrent te doen, die, nu ja, misschien wel een beetje rauw zal klinken, maar daardoor juist meer kans zal hebben van te worden gehoord. En dit is het doel van mijn schrijven.

Het viel mij nl. te Atjeh op, dat er over het algemeen en bij de beste gelegenheden (prachtig weer, bijna geen wind, weinige beweging van het schip) zoo *onjuist* geschoten werd met de stukken; en dat door konstabels, konstabelmaats, onderofficieren, kanonniers, in één woord, door beste schutters, en van wie men dus anders verwachten mocht. Bij de blokkade moest het geschut aan boord nog al eens gebruikt worden, speciaal de kns. van 12 cM. A. en die van 7,5 cM., zoodat in deze de ervaring spreekt.

Het is niet aangenaam, ongunstig te moeten getuigen, ik geef het dadelijk toe; vooral ook omdat, en te recht, de artillerie bij de Marine altijd de hand boven het hoofd is gehouden; ja, omdat het eigenlijk het beste is wat zij bezit. Het is dan ook minder aan de menschen, de stukken en de ammunitie te wijten dan wel aan het ontstekingsmiddel der lading, *de wrijvingspijppjes*.

En deze vind ik *tout court* allerongelukkigst in 't gebruik, en vooral in Indië, waar, door klimaats- en vochtigheidsinvloeden en weinig gebruik bij grooten voorraad, 30 à 40% weigering volstrekt geen zeldzaamheid is. Al moge daarvan steeds in de buskruitrapporten worden melding gemaakt, zoo lang ik de wrijvingspijppjes ken, en dat is toch zeker langer dan een jaar of 12, 13, heb ik ze altijd *herzlich schlecht* gevonden.

Dan trekken ze krom, dan gaat de wrijver er uit, dan breekt het oog, dan gaat het pijpje wel af, maar de lading ontbrandt niet — kortom, ik heb er altijd mee zien sukkelen; ook is er te veel oefening noodig, om goed den ruk te kunnen geven, opdat dáaraan althans het niet ontbranden der lading niet zal liggen.

Dat alles moet niet; te *allen tijde* dient men zeker te zijn bij onze dure en voortreffelijke kanonnen, munitie, en affutage, dat, zonder te veel inspanning, de buskruitlading op het gewenschte oogenblik ontbranden zal, en die zekerheid heeft men te weinig bij de wrijvingspijppjes.

Dan is er nog iets: ik geloof dat men zelfs bij de voortreffelijkste wrijvingspijppjes altijd nog te veel mis *moet* schieten op een bewegend schip; om de zeer eenvoudige reden, dat er veel te veel tijd verlopen moet tusschen den

wil van den commandeur om het schot te doen afgaan, en het ontbranden der lading — ten gevolge van het moeten doen van een *zaakkundigen ruk* aan het aftrektouw. De richtlijn nl., die bij een bewegelijk opstelvlak, als een schip op de golven, nooit op het doel onveranderlijk gericht blijft, maar bij zelfs zeer licht slingeren of stampen van het schip dat doel steeds doorsnijdt, de richtlijn zal op zeker oogenblik precies door het punt gaan, dat men raken wil, doch wanneer de commandeur dan het schot doet afgaan door een *ruk* aan de treklijn, kan hij er zeker van zijn, mis te zullen schieten. Immers het schip is in dien tusschentijd (een klein oogenblik, wij geven het toe) doorgeslingerd en de richtlijn zal dus het te treffen punt niet meer snijden.

En nu moge er gezegd worden, dat juist de oefening voor een commandeur hierin bestaat, dat hij leert aftrekken op het juiste oogenblik, dus vóórdat de richtlijn het te treffen punt bereikt, om zodoende aan het tijdsverloop tusschen wil en werkelijkheid van afvuren en het slingeren te gemoet te komen, er is heel wat oefening en heel wat inschieten noodig, vóórdat men, vooral bij geschatte afstanden, op die wijze vrij zeker van zijn schot is. Het *zien* van de gunstige gelegenheid om het schot te doen, en het *vallen van dit laatste*, moet één oogenblik zijn, wil er veel oefeningstijd en ammunitie gespaard worden, wil men raak schieten.

Vroeger, toen de electriciteit nog niet zoo het burgerrecht aan boord had verkregen, was het alleszins begrijpelijk, dat men zich met slagpijpjes en in het buitenland, ook met wrijvingspijpjes bezig hield; maar nu men het middel in de hand heeft, om bij het schieten, voornemen en uitvoering als 't ware één te doen zijn, nu is het gebruik der wrijvingspijpjes bij onze Marine m. i. niet meer gewettigd, en verdienen zij bij de voorvaderlijke papieren (slag)pijpjes vergaderd te worden.

Instantannée moet de afvuring der stukken op een bewegelijk vlak zijn; welnu, door eenige inrichting, waarbij zonder dat er behoeft gedacht te worden, een gloeiingspijpe door een enkelen druk der hand het vuur aan de lading mededeelt, zou dat mogelijk wezen. De commandeur, achter zijn stuk in gereedheid, door-pointeerende, ziet nu de richtlijn het te treffen punt naderen door de beweging van het schip; nog een kleine spanne tijd en zij is er precies in. Dan moet er afgevuurd wezen! Een druk met de hand, het schot gaat altijd af, en . . . raakt beter waar men wezen wilde, dan wanneer er aan een onbetrouwbaar wrijvingspijpe een zaakkundige ruk moet worden gegeven.

De marteling is niet te beschrijven, wanneer er eens fiksch vlug iets geraakt moet worden en de tegenwoordige wrijvingspijpjes n°. 3 op het appel verschijnen.

Alles is klaar om te vuren; het stuk is goed geladen, de kardoes door-gestoken, de afstand van het doel is bekend, richting en opzethoogte laten niets te wenschen over; de commandeur, een goed kanonnier, staat gebukt

met het aftrektouw buiten het inspringen van het stuk en pointeert steeds door op een huis in de kampong, een 700 meter verwijderd. Allen aan dek zijn in gespannen verwachting. »Daar komt i'» zeggen de omstanders; en ja, de richtlijn zal het doel doorsnijden! Nu is 't tijd! — De commandeur geeft een ruk!... »kets» zegt 't pijpje, en »hè!» zeggen de omstanders. De wrijver is er uitgetrokken, het schot ging niet af.

De noodige en voorgeschreven bewegingen volgen ter voorziening in 't geval; een nieuw pijpje wordt ingezet, opnieuw gericht, alles is weer gauw klaar en de gunstige gelegenheid wordt weer afgewacht!

Weer een ruk!... »water!» klinkt het spottend. Och ja, ook ditmaal ging het schot niet af, want het pijpje werd krom getrokken. In plaats van den met spanning verbeiden zwaren slag hoort men de klets van den knevel aan het aftrektouw tegen het stuk: ontmoedigden worp van den commandeur! Het is dan ook om er je geduld bij te verliezen.

En weer volgen dezelfde manoeuvres als boven; het zelfvertrouwen en de bedaardheid van den commandeur zijn echter voor een groot deel weg. Het derde schot gaat eindelijk af, maar — 't is mis, heelemaal mis! En geen wonder, de commandeur en ook de officier van de batterij dachten, dat de ongelukkige ketspartijen aan de wijze van aftrekken lagen, en daarom spande de eerste nu al zijn vermogens in, om ditmaal ten minste niet te »poedelen». Maar dat goede voornemen kwam aan de goede richting ten nadeele. De commandeur moest te veel *denken*, om goed zijn ruk te doen, en verloor daardoor de richtlijn uit het oog.

Het is nu eenmaal niet anders, men kan veelal maar één ding te gelijk doen. En hoe streng het reglement ook moge voorschrijven: *blijven* doorpunteeren, *en* aftrekken op het gunstig oogenblik, *beide* zijn alleen mogelijk, wanneer men bij het laatste niet behoeft te denken.

Wanneer nu bijv. — en om hier in ruwe trekken de bedoeling duidelijk te maken — de pooldraden van een batterijtje (z. a. gebruikt wordt bij de verlichting der richtmiddelen van het rev. kanon) samen kwamen in eenig handvat (waar, door een druk der hand de stroom gesloten kon worden) en die draden doorliepen tot aan het gloeiingspijpje in het zundgat, dan zou onder het doorpunteeren, het bezwaar van den geoeffenden *ruk* aan een wrijvingspijpje niet meer bestaan. Proeven zouden dienen uit te maken, hoe een dergelijke inrichting zoo eenvoudig en goedkoop mogelijk te maken ware, en of twee of drie batterijtjes om alle stukken afzonderlijk af te vuren, voldoende zouden zijn. De geheele batterij afvuren, gebeurt toch zelden of nooit in werkelijkheid.

De elektrische ontsteking vond reeds in het buitenland ruime toepassing bij de ontsteking der snelvuurkanonnen, en ook hier te lande werden in 90/91 proeven genomen met elektrische pijpjes met het oog op het concentrische vuur bij de kanonnen van 17 en 15 cM. Nog daargelaten de omstandigheid, dat van geconcentreerd vuur op onze oorlogsschepen bij de

defensie wel weinig sprake zal wezen, omdat in den oorlog onze kruisers 1ste klasse (waarop dat vuur dan zijn triumf zou vieren) hebben gedefungeerd, valt op te merken, dat in den vreemde bij dat vuur, waar onmiddellijk op het ontvangen bevel van vuren ook gevuurd moet worden, electriche ontsteking wordt aangewend, en rijst de vraag dus, waarom niet bij ons getracht werd elk stuk scheepsgeschut, waarbij nog wrijvingspijpjes gebruikt worden, op een gemakkelijke en goedkope wijze electriche te ontsteken. Wel werd op deze aangelegenheid het Departement der Marine opmerkzaam gemaakt, en met belangstelling nam de Minister er kennis van, maar, dat is alweer een paar jaar geleden, en voor zooverre mij bekend, werd er in die richting *niets verder* gedaan.

Wanneer de konstabels, kanonniers, onderofficieren, in een woord de geschoolden, blijkens de practische ervaring (te Atjeh — ik spreek niet over het artillerie-instructieschip) zulk een moeite hebben met de tegenwoordige ontstekingsmiddelen om goed te schieten, wat zal het dan wezen met de matrozen 1ste klasse, die geen kanonnier zijn, maar wel als commandeur bij de stukken moeten worden geplaatst bij gebrek aan kanonniers?

Niet alleen zal, door de invoering der electriche ontsteking bij de stukken, de tijd der oefening om goed te leeren schieten — en dat is toch maar de hoofdzaak — beduidend korter worden dan nu, maar ook zal die kunst, die vaardigheid, meer onder het bereik komen van elk, die tot commandeur van een stuk wordt aangewezen, en slechts een eenvoudige school doorliep van richten. Bovendien is men bij electriche pijpjes zekerder van het ontbranden der lading dan zulks ooit bij wrijvingspijpjes het geval kan zijn — getuige: men bij proefnemingen, waarbij het op *zekere* ontsteking aankomt, gebruikt maakt van de electriche methode! Maar waarom die zekerder ontstekingswijze dan niet in de practijk toegepast?

Men heeft al sedert jaren in den handel rariteiten in het genre electriche gloeiing; doekspelden en haarnaalden worden door een geheimzinnigen druk op een microscopischen contactmaker, verborgen in vestzak of ergens elders, tot schittering gebracht; lichteffecten worden verkregen door portatieve elementen of accumulatoren, en ofschoon natuurlijk de door mij bedoelde inrichting aan het geschut van solieder en duurder allooi zal moeten wezen, betwijfel ik of het kunnen beschikken over een tijdelijk benoodigde stroomsterkte tot het ontsteken van een 8- à 10-tal schoten per vuurmond, zulke kosten na zich zal slepen, dat er daarom van ons voorstel niets zou kunnen komen.

Wanneer het ontstekingsmiddel bij de stukken niet zeer deugdelijk en zeker is, dan moge de beste commandeur achter het beste stuk gesteld worden, hij zal niet slagen. Wij zelve zagen bij 8, soms 13 schoten, afgegeven door bevoegde handen, dikwijls niet één raakschot, en dat op korten afstand, op groote doelen, bij een zeer regelmatige lichte deining, z. a. dat op de noordkust van Atjeh meestal het geval onder de kust is. Wordt de

afstand wat grooter, 1000—1200 M., dan stijgt het aantal verspilde projectielen soms tot 20. Dat is te veel; op die wijze komen wij de Atjehers in slecht schieten op zij.

Wat er in de tegenwoordige omstandigheid van het schieten met de gewapende sloepen terecht komt, is wel te begrijpen; bij sloepen, die een nog zooveel bewegelijker opstellingsvlak voor geschut zijn!

Afschaffing van de wrijvingspijpjes bij de Marine en invoering der electriche ontstekingswijze voor het geschut achten wij dus de aandacht alleszins waard en geen weggeworpen kosten.

En wanneer dan de ontsteking der ladingen gemakkelijker en zekerder was geworden, zou er méér werk, met hoop op goed succes, van het *schijfschieten met geschut* op het bewegelijk schip gemaakt dienen te worden.

De uitvindingen op artilleristisch gebied zijn legio en elke maand bevatten de militaire tijdschriften noviteiten daaromtrent; dan is 't een kanon, dan een geweer, dan weer een allesverdelgend mengsel dat den vijand, en ook wel, in vollen vrede onder sommige omstandigheden, de eigen burgers genoeg spoorloos doet verdwijnen; in 't kort, al deze dingen dreigen zeer ruïneusch te worden voor de geldmiddelen van alle Europeesche Staten.

Maar daarom, in plaats van zich te spoedig in nieuwigheden te begeven (en vooral voor ons land is dat aan te raden), zou het beter zijn, wanneer er wat meer ten koste werd gelegd aan veel schijfschieten met geschut.

Thans mogen er slechts 6 of 12 schoten per jaar per vuurmond vallen; wat maakt dat uit voor de oefening in trefzekerheid, voor bijv. 2 man per stuk en die den artillerie-cursus te Willemsoord niet meemaakten? En dat dan bij stukken met wrijvingspijpjes! Is 't wonder dat er over het algemeen slecht geschoten werd op Atjeh? Minstens viermaal meer dan nu moest er aan boord der oorlogsschepen worden *schijfgeschoten*, in plaats van veel *exerceeren* met geschut.

En, niet waar, over een 10, 15-tal jaren is waarschijnlijk de tegenwoordige artillerie toch weer gedémodeerd; ander geschut, ander buskruit (of iets anders dan buskruit) — alles verandert snel tegenwoordig; alleen goede oefening is van blijvenden aard, en trefzekerheid immer van hooge waarde. Werden niet, wanneer ik mij goed herinner — 'k had haast gezegd: twee muschjes voor één penningske, maar 'k bedoel — zes kanonnen van 23 cM. voor een gulden of 12... *niet* eens verkocht? — omdat er geen liefhebbers voor waren! En zijn deze vroeger zoo kostbare stukken nu nog voor iets anders nut, dan om te worden uitgeworpen als meerpalen langs de kade, of voor eenig ander monumentaal doel?

Het verschil tusschen het bruyante en het meer bureaucratische gedeelte van den dienst, de overgang van geschut en schijfschieten tot... papier, is

groot — maar de afstand toch niet zoodanig, dat de voeling niet duidelijk merkbaar zou zijn in de werkelijkheid.

De artillerie-bepalingen zitten goed in elkaar, dat is ontegenzeggelijk; — eere hebbe daarvoor de maker! — Maar nu moet er ook weer niet te veel aan gepeuterd worden, zal 'k maar zeggen — ik weet op 't oogenblik geen beter woord — zij zijn oorspronkelijk al moeilijk genoeg om na te komen; vandaar dat er zelden een buskruit- of schietrapport aan het Departement komt, waarop niet het een en ander valt aan te merken. Dan is *centimeter* niet: cM. maar, o gruwel, CM. of Cm. geschreven: *gew.* in plaats van gwr. gezet voor geweer; *brand* voor brd., en dergelijke onchristelijkheden meer. Zoo om de 5 of 6 maanden ontvangt men aan boord een vel of vier kompressen druk met veranderingen en aanvullingen op de nog niet zoo stokoude uitgave der artillerie-bepalingen, met de schalke consolatie tot opschrift: dat er getracht is de aanvullingsblaadjes zoo weinig mogelijk te doen zijn. Het komt mij voor, dat hier weer is: *le mieux est l'ennemi du bien.*

Meestal toch zijn die wijzigingen van niet veel beteekenis, ten minste kleine omwentelingetjes brengen ze niet te weeg, zoodat alles desnoods op een nieuwe uitgave zou kunnen wachten.

Van de artillerie-bepalingen naar de schietrapporten. En die schietrapporten! Wel, ze moesten wat minder uitgebreid zijn, want ronduit gesproken, ik geloof dat er veel van de impopulariteit van schijfschieten aan boord, zoowel met geschut als met geweer, te danken is aan die drommelsche schietstaten, die zoo lastig zijn in te vullen en zoo breedsprakig zijn.

Waartoe dienen zij eigenlijk? Om er wijsheid uit te putten, die aan de ballistiek ten goede zal komen? Neen, want dienaangaande wordt het veld afgejaagd — en natuurlijk — op het artillerie-instructieschip, waar alle proeven worden genomen; om niet te vergeten de speciale proefvelden en inrichtingen, die de Landmacht en bijna alle industriëelen voor groot artillerie-materieel reeds bezitten.

Om te zeggen: van zóóveel schoten zijn er zóóveel mis geweest, en: *deze* schepelingen hebben goed geschoten, en *dat* zijn stumperds, daarvoor is het toch niet noodig zulk een schrikverwekkend grooten staat te moeten invullen, kolom voor kolom. Want de mededeeling welk weer het op den schijfschietdag geweest is, en met welke stukken er geschoten is — och, veel doet dat alles eigenlijk er niet toe; met slecht of zelfs ruw weer wordt er nooit aan boord schijfgeschoten, dat weet iedereen, dus ook het Departement; en welke stukken er op eenig schip zijn, is ook bekend. Waartoe dan die vele kolommen? Het doel van de inzending *moet* zijn om te weten, vooreerst: of er voldoende per jaar geschoten wordt (maar vooral dan, gelijk ik zei, wat meer projectielen dan het nu reglementaire aantal); ten tweede, *hoe* er geschoten is — of nl. de commandeurs en schutters vertrouwbare lieden in den oorlog zullen zijn, en zoo neen, om maatregelen te nemen, dat de achterlijken treffelijke schutters worden.

Netjes zijn de schietrapporten opgemaakt in duplo; en dat is al geen kleinigheid geweest, want de longroom is geen bureau, en hoe dikwerf moesten de papieren worden geborgen wegens regen of werden ze bedreigd met andere ongebruikelijkheden, die niet op een in te dienen staat 't huis behooren. Zeer deugdelijk worden ze ingeleverd en nagezien op de verschillende bureau's, de spitsroeden, waardoor zij heen moeten; de fouten, zoo technische als grammaticale, worden behoorlijk den overtreder kenbaar gemaakt, en dan . . . gaan de rapporten ter zijde, om te zijner tijd den papiermolen weer van grondstof te voorzien.

Tegen dat invullen van die schietrapporten wordt opgezien als tegen een berg, m. i. niet geheel ongegrond. We zijn allen slechts menschen, en wanneer een nuttige zaak een *drawback* heeft (het schijfschieten die schietrapporten), dan zal er, ja, *als 't moet en omdat het moet* — schijfgeschoten worden, zeker! maar men zal zoo nooit eens hooren, wanneer het schijfschieten wordt in perspectief gesteld: »hoerrah voor het schijfschieten!»

Het uitbrengen van de schijf is het 'm nog zoo niet, ofschoon dat dikwijls met zeer veel moeite gepaard gaat; en 's morgens in Indië in 't zonnetje staan voor de geweeschijf, gaat ook nog wel, maar . . . die vervelende schietrapporten!

Hier is bijv. een rapport der exercitiën in het vuren met het geschut; het vel is magistraal groot, dat dient gezegd, er komen dan ook niet minder dan 48 kolommen, zoo breede als smalle, op voor; en hiervan zijn er m. i. een flinke 25, die bepaald gemist kunnen worden of vrij overbodig zijn. Want niet vergeten dient te worden, dat de nieuwe artillerie-bepalingen reeds een 10, 12 jaar bestaan, en schootstafels en reglementen nu juist ook geen onbekende zaken zijn aan het Departement, zoodat het daar vermelde niet nog eens op de schietstaten behoeft voor te komen.

Waartoe bijv. daar nog eens vermeld: de soort (en merken) van het buskruit en de soort van het projectiel, het gewicht in KG. van de lading, de opzethoogte, richthoek en zijdelingsche correctie (wanneer de afstand al is opgegeven), 17 kolommetjes omtrent de personen, die als torencommandant of commandeur hebben gefungeerd — van welk korps ze zijn, welken graad ze bekleeden, of ze kanonnier zijn of niet, enz. — al te gader zaken, die vrij wel superflua zijn. Dan, de datum der exercitie, de plaats waar, de inrichting, grootte en plaatsing der schijf, de soort en het kaliber van den vuurmond, het aantal *losse* schoten dat gedaan werd, enz.?

Al deze dingen komen er niet op aan of zijn reeds bekend en worden in de livretten der stukken opgeteekend. Kon men heden niet schijfschieten, dan wordt het morgen of over 6 maanden gedaan; vrijheid daaromtrent wordt er genoeg gelaten, zóó er maar wordt schijfgeschoten met *alle* stukken. En de geschutschijven, de inrichting daarvan? wel, zij worden reglementair verstrekt en met de schepen medegegeven. Eindelijk, want ik wensch om deze aangelegenheid niet te wijdloopig te worden, de soort en het kaliber

van den vuurmond. Nu, deze opgave (alsook die omtrent de merken van het buskruit en alles van het projectiel, dat verschoten wordt) is op desbetreffende officieele bescheiden en hoofdstukken in de Bepalingen te vinden. Men weet toch aan het Departement welke soort van stukken eenig schip heeft.

En de schietrapporten van de draagbare wapenen? Ofschoon wat beknopter zijn zij toch nog te veel van denzelfden zuurdeesem doortrokken.

Te veel gewetensvragen komen op deze periodieken voor, die *âmes en peine* van den officier belast met de Artillerie en van den commandant van het schip maken. In het belangrijk artikel van den Luitenant ter zee GRAADT VAN ROGGEN (*Marineblad* van dezen jaargang, 3de aflevering) wordt mede op deze aangelegenheid en op een betere oefening in het schieten met de draagbare wapenen gewezen.

Dat dubbel boekenhouden in dezè, louter ten gerieve van de Administratie (het Departement), dat weet wat! Wanneer toch zal men zich eens in de practijk van den dienst behoorlijk kunnen bewegen, zonder vellen vol in »plo's" en »caten" te moeten schrijven!?

Men zal mij toevoegen: dat alles is onmisbaar voor de controle. Goed! maar kon die dan niet wat eenvoudiger en toch goed worden ingericht?

Leeren raakschieten, voornamelijk afhankelijk van de kalmte, het zelfvertrouwen van den schutter, is het doel der vuuroefeningen — niet om een zeker aantal patronen per jaar behoorlijk te verantwoorden. Geef een goed schutter een middelmatig geweer, en hij zal er beter mee schieten dan een middelmatig schutter met een voortreffelijk wapen.

O.

De Tele-microfoon Berthon-Ader bij de Vestingartillerie.

Hoewel wij meenden in ons opstel, geplaatst in de 5de aflevering van dezen jaargang van dit tijdschrift, de nadeelen van de tele-microfoon, als hulpmiddel voor het overbrengen van berichten bij de oefeningen der vesting-artillerie voldoende te hebben toegelicht, wenschen wij hierop echter terug te komen, naar aanleiding van het daarop verschenen artikel van den Heer COLLETTE.

Deze toch vat de strekking van ons betoog, naar wij gelooven, anders op dan wij bedoeld hebben.

Wij wenschen nl. enkel bovengenoemd toestel te beschouwen voor den dienst bij de vestingartillerie, dus als middel om batterij en zijpost met elkaar te verbinden. Onze meening ten opzichte van de tele-microfoon blijft dan ook dezelfde, ondanks de gemaakte tegenwerpingen.

Deze laatste behelzen in hoofdzaak eene critiek op elk der door ons opgesomde nadeelen. Natuurlijk zou het niet te verdedigen zijn op elk der nadeelen afzonderlijk eene afkeuring van den toestel BERTHON-ADER te baseeren, zooals de Heer COLLETTE uit onze woorden schijnt op te maken. Vooral zijne bespreking over de droge elementen-LECLANCHÉ bracht ons tot deze meening. Het is echter duidelijk, dat dit niet in onze bedoeling lag, want wij zouden anders uit de bestaande en beproefde elementen een ander hebben voorgeslagen, zooals hij dat doet.

Maar de bedoelde opsomming moest veeleer dienen, om duidelijk in het licht te stellen, dat voor het beoogde doel de post-BERTHON ver achterstaat bij de enkele telephonen, zooals die tot nu toe gebruikt werden.

Het is toch in het algemeen zeker, dat ingewikkelder toestellen, die bijgevolg uit meer onderdeelen bestaan, meer kans geven op fouten in den seindienst en dat hunne behandeling moeilijker is uit te voeren en te leeren.

Zoolang dus de aanwezigheid dezer meer ingewikkelde toestellen geen bijzondere voordeelen aanbiedt, achten wij eene aanschaffing ervan te eenemale ongemotiveerd.

Men haalt zich slechts onbeloofde moeite op den hals, behalve nog het grootere gevaar voor het maken van fouten.

Dat bijzondere voordeelen niet te verwachten zijn, achten we voldoende bewezen door het feit, dat 2 enkele telephonen op den korten afstand, waarop ze gebruikt worden, eene zeer goede overbrenging van het gesprokene verzekeren.

In *MAYER und PREECE: Das Telephon* vinden we op pag. 366 de zeer gunstige resultaten vermeld, die bij het gebruik van de SIEMENS-telefoon bij oefeningen in het gevechtsschieten in Duitschland werden verkregen.

Waar verder bij proeven in Frankrijk de telephonische gemeenschap onder betrekkelijk ongunstige omstandigheden op afstanden van 12 KM. en meer zeer voldoende was, behoeven wij ons op afstanden, die misschien $\frac{1}{10}$ van deze waarde niet zullen overschrijden, toch zeker niet ongerust te maken over het duidelijk overbrengen van berichten.

Ook de ervaring in de legerplaats bij Oldebroek leert, dat SIEMENS telephonen zeer voldoende zijn om er een gesprek door te voeren.

De Heer COLLETTE meent, dat, wanneer de tegenwoordige inrichting van de tele-microfoon redenen zal opleveren voor nalatigheid, dit wel door het bedreigen met en het toepassen van strenge straffen zal worden voorkomen. Wij zijn daardoor in het geheel niet overtuigd van de ongegrondheid van ons bezwaar in quaestie, want zoo de toestel het noodig maakt, dat strenge strafbepalingen in het leven worden geroepen, dan zien wij daarin alleen reeds een voldoende reden om hem van de lijst van oorlogsmaterieel te schrappen.

Al moet de telephonist geen kanonnier of milicien zijn, hij is het bij ons en het is minstens genomen zeer twijfelachtig of de straffen wel in staat zullen zijn deze menschen tot eene goede bediening aan te houden.

Dat het rapport over het gebruik in de legerplaats bij Oldebroek zoo gunstig is, verwondert ons. Wij hebben bij het gebruik dikwijls eene storing zien intreden, terwijl de berichten dan door ordonnansen verder werden overgebracht. Ons werd nog van bevoegde zijde meegedeeld, nl. door iemand, die uitstekend in de gelegenheid was geweest de post-BERTHON in de practijk te vergelijken met de SIEMENS-telefoon, dat deze laatste nog altijd boven de eerste werd verkozen.

Na deze uiteenzetting zal ook wel de merkwaardige zin van bladz. 312 duidelijk zijn geworden, waarin de Heer COLLETTE veel meer leest dan er in staat.

Wij hebben in het geheel niet getracht in het algemeen eene vergelijking te geven tusschen verschillende tele-microphonen (en wij zullen het ook hier niet doen), maar slechts willen aantoonen, dat bij die van BERTHON-ADER geen bijzondere inrichtingen aanwezig zijn, waardoor de nadeelen dezer toestellen vermeden worden.

Dat de aangehaalde literatuur zoo geheel ten gunste spreekt van de tele-microphonen, kunnen wij niet toegeven.

Het is wel volkomen juist opgemerkt, dat de *Manuel d'instruction pratique* etc. het gebruik van microphonen onder sommige omstandigheden huldigt, echter sluiten die omstandigheden het gebruik bij de vestingartillerie uit. Er staat nl. . . . »on ne se sert guère des microphones que pour les postes centraux" en daarvoor dienen toch de toestellen bij genoemd wapen niet.

Ook de aanhaling uit de *Revue d'Artillerie* van 1886 schijnt ons weinig afdoende. De »Conclusion", voorkomende op pag. 30 van genoemd tijdschrift, die de Heer COLLETTE als bewijs voor zijne denkwijze citeert, heeft onzes inziens geen betrekking op het gebruik der toestellen als bij onze vesting-artillerie, waarvan toch in ons artikel sprake is. Op pag. 14 toch zegt de Schrijver: »En outre et nous reviendrons plus loin à cette question, si les postes volants sont le cas général pour l'observation dans les places, ils sont au contraire l'exception dans les champs de tir.

»Nous ne nous occuperons ici que de cette dernière application . . . etc.", hetgeen wel voldoende de bedoeling te kennen geeft van de genoemde »Conclusion", waarin juist van het »champ de tir" sprake is.

De aanhaling uit het Engelsche *Manuel of Instruction in Army telegraphy* is eene algemeene waarheid, die in minder uitgebreide werken gegeven wordt om de reden van het gebruik van microphonen in het algemeen te verklaren.

Hier blijkt ook uit niets, dat eene aanbeveling voor het gebruik op korte lijnen, waarop geen te zwakke geluiden te vreezen zijn bij het gebruik van telephonen alleen, bedoeld is. Het in bedoeld boek verder vermelde doet veeleer denken aan een meer duurzaam net, getuige de centraalstations en de daarvoor beschreven toestellen.

Van eene combinatie van tele- en microfoon aan één handvat wordt nog gezegd: »The telephone and microphone (now more generally spoken of as »receiver" and »transmitter" respectively) mounted on the same handle is an arrangement known in England as an »operator's telephone", as it is much used in Exchanges."

Wel vinden we daarentegen uitspraken, die onze meening bevestigen.

De Kolonel GUN bespreekt in zijn *l'Electricité appliquée à l'art militaire* op bladz. 250 de voordeelen, die het weglaten van de afzonderlijke wekker-richtingen en bijgevolg van den commutator heeft.

WÄCHTER zegt zelfs in *Die Elektrizität für Militärische Zwecke*: »Die Microphonen erfordern eine vor allen Erschütterungen gesicherte Aufstellung, eignen sich somit nicht für mobile Verwendung und dürften daher in der Feldtelegraphie nur beschränkte Verwendung finden".

HESS geeft in zijn *Uebersicht der Versuche auf technischem Gebiete (Mittheilungen Art.- und Geniewesen 1892, pag. 792)*: »Hinsichtlich der Lautstärke und Deutlichkeit des Uebertragenen sind Microphon-Einrichtungen — in allen übrigen Beziehungen aber insbesondere hinsichtlich der Sicherheit

und Einfachheit des Betriebes Magnet-Telephon-Einrichtungen vorzuziehen," (over de duidelijkheid en sterkte van het geluid hebben we boven reeds gesproken) en op bladz. 794: »Als Sprachtelephon hat sich die flachhufeisenförmige Type von SIEMENS & HALSKE am besten bewährt, so dass je ein solches Telephon einer jeden Station als Reservegeber zugetheilt wurde, wegen der Einfachheit der Handhabung aber allgemein bevorzugt und als Normalsprachapparat benutzt wird.»

Wanneer het echter gewenscht wordt geacht de tegenwoordige telephonen te vervangen door andere (hetgeen ons echter niet noodzakelijk schijnt), zouden we in geen geval toestellen willen aanbevelen, die meer samengesteld en zwaarder zijn. Het komt ons voor een dergelijk geval verkieselijk voor, eene keuze te doen uit lichter en eenvoudiger materieel en daarmede vergelijkende proeven te nemen (bijv. de telephoon door den heer C. VOGT op het Elektrotechniker-Congres te Frankfort a/M. besproken, wegende met messing-monteering 350 Gr. en met aluminium-monteering 220 Gr.). Deze meening was ook de reden, dat de telephoon van ZIGANG werd vermeld, en wel omdat daarbij een duidelijk en eenvoudig oproepingsteeken aanwezig is, dat wel aan iedere telephoon aangebracht zal kunnen worden.

De bij ons gebruikte fluitjes zouden dan kunnen worden gemist. En hiermede gelooven we onze opmerkingen voldoende te hebben uitgebreid, om voor de lezers van dit tijdschrift onze meening geheel duidelijk te hebben gemaakt.

TERREINVERKENNING EN REPRODUCTIE.

Nadere toelichtingen naar aanleiding van *Het Mil. Weekblad* 1892, N°. 14 en *De Mil. Spectator* 1893, N°. 6 en N°. 9.

In N°. 9 van dit tijdschrift verschenen enkele beschouwingen van den Heer L. NOEST, die door het onderschrift: *werkzaam bij de Militaire Verkenningen* misschien bij enkele lezers, trots de geringschattende taal, ten onrechte het denkbeeld hebben doen ontstaan, dat zij met een bevoegd beoordeelaar mijner voorstellen te doen hadden.

Gaarne wil ik den ter zake kundigen lezers, waar dit noodig mocht zijn, nader enkele mijner denkbeelden toelichten; tot eene discussie met den steller van bedoeld stuk acht ik mij geenszins geroepen, want zijne onhoffelijke wijze van optreden heeft hem het recht hierop verbeurd.

In Februari 1892 verscheen een opstel van mij in het *Mil. Weekblad*, waarin ik een voorstel deed, dat dienen moest om de gegevens der Mil. Verk. zoo spoedig mogelijk dienstbaar te maken aan de belangen van het leger; het sloot met de clausule:

Ik wil mij geenszins als vakman opwerpen; wellicht dat de door mij aan-gegeven wijze van verkenning en reproductie voor eene toepassing ten eenenmale ongeschikt is. Misschien echter ook is dit niet het geval en dan hoop ik door het opperen van dit denkbeeld een steentje te hebben bijgebracht tot het verkrijgen eener duidelijke, hoewel minder fraaie — militaire kaart, die echter steeds behoorlijk bijgewerkt kan zijn.

Nu vraag ik: is het niet de plicht van elk militair, die genoodzaakt is om in 1892 velddienstoefeningen te houden met eene kaart, welke in 1836 en '43 is verkend, de middelen aan te geven, die in dezen toestand verbetering kunnen brengen?

En toen ik die middelen aangaf, was ik bekend met de hen aanklevende bezwaren; toch was ik genoeg lithograaf (1) om dat denkbeeld te opperen;

(1) Getuige o. m. de geheel door mijzelf op 4 steenen vervaardigde „Terreinschets in gekleurd potlood”, waarvan in enkele maanden eene oplage van ± 1000 exemplaren werd uitverkocht. Zie de beoordeeling in dit tijdschrift, N°. 7.

en ziet! ruim $1\frac{1}{2}$ jaar later worden zij op de meest onhoffelijke wijze gecritiseerd door *een leek op lithographisch gebied*; dit laatste moet niemand verwonderen, want de Mil. Verk. en de Top. Inr. bezitten slechts hierin een band, dat ze beide onder eenzelfde hoofd ressorteeren.

Dat de toepassing der autographie, in den geest als door mij in bovenbedoeld blad werd aangegeven, van ontzaglijk veel voordeel voor onze cartographie zoude zijn, en dat het denkbeeld levensvatbaarheid bezit — zij het misschien onder eenigszins gewijzigden vorm — staat nog steeds bij mij vast. Ik durf beweren, dat men in lith. inkt even juist en fijn kan werken als in Oost-Indischen, en waartoe moet de reproductie fijner zijn dan het verkende minuutblad? Dat het onmogelijk zoude zijn om op deze wijze de samenkomst van Zuid-Willems- en Noordervaart op 1 : 25.000 topographisch juist voor te stellen, is dan ook een volmaakt leeken-oordeel; van verkenning op 1 : 50.000 heb ik *natuurlijk* niet gesproken, evenmin als van de wenselijkheid, om de waterstaats-, rivier- en residentiekaarten te doen vervallen. Tot het bestrijden van een stuk is, dunkt mij, in de eerste plaats noodig, dat de inhoud tot de hersenen doordringt; dit schijnt in casu niet het geval geweest te zijn. Trouwens, de raadselen, die mijn bestrijder in mijn stuk meent te zien, geven hiervan een doorslaand bewijs; ik wil niet hatelijk zijn en zal dus geene toepasselijke bijvoegelijke naamwoorden bezigen.

Schr. wenscht een kunststukje te zien om van een kaart van 1 : 25.000 eene op 1 : 50.000 te reproduceeren. Hoe klinkt zoo'n vraag, wanneer men in mijn opstel leest: *dat de nieuw verkende minuutbladen eenvoudig gebezigd zouden worden tot reproductie eener kaart op dezelfde schaal!* (1)

Tal van misplaatste sarcasmen worden hierop geborduurd, die, hunnen grond vindende in iets, wat door mij *niet* gezegd is, beter met den schouder dan met den mond beantwoord kunnen worden.

Waarom ik bij het voorgestelde procédé metalen minuten noodzakelijk acht, ik vertrouw dat mijne *lezers* dit hebben ingezien; genoeg dus over mijn voorstel van 4 Februari 1892, een denkbeeld, dat zich laat brengen onder dit motto, *dat het bezit van ééne duidelijke, juiste kaart de voorkeur verdient boven tal van uiterst fraaie teekeningen, die het terrein gebrekkig wedergeven.*

Of de geestige opmerkingen en hatelijkheden van mijn bestrijder, die mijn stuk niet gelezen heeft, in staat zijn, mijne denkbeelden te doen vallen, ik laat het aan U, ter zake kundigen, over dit te beoordeelen.

En nu mijne opmerkingen over hoogteterrein.

In de eerste plaats werp ik de beschuldiging, als zoude ik een blaam op de officieren-verkenners geworpen hebben, die de woorden *onkunde* en *laakbare gemakzucht* rechtvaardigen, met evenveel beslistheid van mij, als ik het

(1) Het is trouwens duidelijk, dat bij het bestaan blijven der stafkaart, hiervoor, afgescheiden van een nieuw procédé voor de schaal van 1 : 25.000, de gravure zou kunnen behouden blijven. Op 1 : 50.000 is dit voorgestelde procédé natuurlijk onbruikbaar, daar eene verkenning op die schaal uitgesloten is.

ongepast vind, haar te uiten; ik wil haar dan ook slechts beschouwen als eene poging om, in vereeniging met woorden als begripsverwarring, katheder-onzin, enz., aan Schr.'s betoog *kracht* (!) bij te zetten...

Welnu! indien dan de Instructie voor de Mil. Verk. voorschrijft, dat, op grond van het beperkt aantal officieren-verkenners in verband met den beschikbaren tijd, de niveau-lijnen in den regel met geringe wijzigingen van de oude minuten worden overgenomen, vraag ik in gemoede, of ons hoogterrein steeds een juist beeld van de werkelijkheid *kan* geven.

Eene speciale herziening van ons hoogterrein acht ik dringend noodzakelijk; had ik bij het stellen van mijn stuk geweten, dat werkelijk een officier voor dat doel werd opgeleid, ik zoude niet geaarzeld hebben, mijne adhaesie aan dien maatregel getoond te hebben. Het was mij echter onbekend; slechts wist ik uit een schrijven van Nov. 1892 (1), dat een voorstel in dien zin was ingediend, doch sedert vernam ik niets van eene uitbreiding der Mil. Verk., noch van eenige bijzondere detachering. Of dus mijne opmerking die afkeurende critiek verdient moge de lezer beoordeelen. Indien werkelijk een officier- hoogteverkenner boven de formatie deel gaat uitmaken van het dienstvak, dan acht ik dezen maatregel zóó in het belang van onze cartographie, dat het mij vergund zij hier ter plaatse aan den bewerker een woord van lof te doen toekomen.

Ik acht de juiste voorstelling van bergterrein op onze kaarten van bijzonder veel belang, en indien iemand mij zou vragen, of ik meen, *»dat een commandant in de werkelijkheid zijn oogen zou vermoeien door het meten der verhoudingen tusschen zwart en wit tot in tienden van millimeters nauwkeurig, wanneer de niveaulijnen hem in staat stellen, langs veel eenvoudiger en zekerder weg de helling te berekenen (sic) door het meten van den afstand tusschen de niveaulijnen in eene gewenschte richting»*, dan luidt hierop mijn antwoord, dat een commandant bij het nemen zijner dispositiën geen hellingen op de kaart gaat berekenen, wel, dat het m. i. noodzakelijk is, dat de arceeringen overeenkomstig de op de kaart voorkomende tranches (2) zijn geteekend, zoodat de commandant onmiddellijk kunne zien, hoe het verloop van het terrein is. En de Noot op bladz. 553! Waarlijk, men behoeft geen GRIEPENKERL bestudeerd te hebben (hoezeer ik ook de studie daarvan aanraad aan personen, die zooals Schr. blijken geven op tactisch gebied niet best thuis te zijn) om te weten, dat een bevelhebber, die zijne dispositiën maakt, onmogelijk het terrein kan kennen, waarop al zijne troepen zullen ageeren, de wegen, waarlangs een marsch plaats heeft, enz.: eene juiste kaart is hem van onberekenbaar nut.

(1) Het spijt mij, dat deze mededeeling van geheel persoonlijke aard ook in Schr.'s pennevrucht plaats vond; het verwondert mij evenwel, dat het minachtende »kijkje bij de Mil. Verk.» hiermede zoozeer in strijd is.

(2) De tranches weg te laten, die het uitgangspunt vormen voor de arceeringen, kon natuurlijk niet in mijne bedoeling liggen.

Ten slotte mijne arceering-liniaal! Dat het idee nieuw was, heb ik nimmer beweerd, ofschoon ik nooit te voren dit, noch een dergelijk instrumentje zag; het practische bestaat daarin, dat alle arceeringen uitkomen op ééne lijn; dat bij elke arceering de overeenkomstige afstand der niveaulijnen voorkomt; en dat zij zijn aangebracht op een dubbelen dM. Het is mogelijk, dat in de teekening op Plaat V (ofschoon de arceeringen de officieel vastgestelde zijn) bij het overnemen eenige *onbeduidende* onnauwkeurigheden zijn ingeslopen, het geldt hier echter het denkbeeld. Trouwens, daar de aanmerkingen de arceeringen van 5, 6, 7, 8, 9, 10, 15 en 20° betreffen, daar ik de liniaal bezigde bij het teekenen der hoogten van Leersum, waar al deze hellingen voorkomen, en mijn bestrijder mij daarvoor *den lof toekent, dien ik verdien*, volgt hieruit, dat dus ook in het oog van Schr. mijn liniaal »sich bewährt hat».

En waarin bestaat dan, behalve in de omstandigheid, dat mijne liniaal tevens dubbele dM. en dus veel practischer is in het gebruik, het *voornamen* (!) onderscheid tusschen haar en de schaal van Plaat VII? Daarin, dat bij deze laatste 45° links, bij mij rechts is aangebracht, en dat bij mij arceeringen voor 30°, en 6, 7, 8 en 9° voorkomen. Waarom? Omdat de officieele teekens voor de Chr. t. kaart op 1:25.000 deze arceeringen bevatten, en omdat ik gedurende mijn »kijkje» van deze teekens nooit afweek. Misschien ziet een der lezers in, dat dit voor een geroutineerd verkenner gewenscht is. Ik wacht gerust het oordeel van deskundigen over mijne arceering-liniaal af.

Doch genoeg! Meer plaatsruimte dan noodzakelijk was nam ik reeds in beslag om U, lezers! mijne denkbeelden nader toe te lichten, denkbeelden, die ik geopperd heb in de vaste overtuiging, dat het de plicht is van elk militair om zijne op deugdelijke gronden berustende meening te zeggen, waar die in het belang kan zijn van ons groote raderwerk. Daarvoor ook dienen onze tijdschriften; eene ziekelijke critiek vol *persoonlyke* aantijgingen hierin uit te oefenen, zal wel een twijfelachtig nut hebben. Slechts dan, wanneer men eenigszins waardeering bezit voor de opinie van andersdenkenden, kan het zoo ware woord van MOLIÈRE tot zijn recht komen: *du choc des opinions jaillit la vérité.*

L. W. J. K. THOMSON.

**DE JONGSTE BENOEMINGEN IN DE ORANJE-NASSAU-ORDE EN
HET INDISCHE OFFICIERSKORPS.**

Toen ten vorigen jare, bij gelegenheid van den verjaardag van H. M. Koningin WILHELMINA, voor het eerst een milde regen van Oranje-Nassau-kruisen over het land verspreid werd, heeft het de aandacht getrokken, dat het Nederlandsche leger goed bedacht was, terwijl het Indische vergeten scheen.

Men kon toen echter denken, dat de groote afstand, de meerdere moeite om zich gegevens betreffende personen te verschaffen daarvan de oorzaak was. Maar thans heeft hetzelfde feit zich herhaald. Terwijl in het Nederlandsche leger elf hoofdofficieren tot officier in de orde werden benoemd en acht kapiteins, benevens een luitenant het ridderkruis deelachtig werden, ontving het Indische leger geen enkel officierskruis, en werden slechts twee kapiteins met het ridderkruis bedacht.

Wat kan daarvan de reden wezen?

Minder verdiensten zeker niet. Alles wat in Nederland door en in 't leger gedaan wordt, wordt ook in Indië verricht, en hetgeen hier diensten vergt, die beloond werden, zal ginds wel niet zóó verlopen, dat voor diezelfde diensten geen enkele belooning verdiend is. Bovendien doet het Indische leger meer dan het Nederlandsche, en de troonrede verzekert elk jaar dat het leger zich zeer goed van zijne moeilijke taak kwijt. De oorzaak der miskennenning is buiten het Indische leger te zoeken; zij is o. i. tweeledig.

1°. De voordrachten voor de Koninklijke onderscheidingen worden in laatste instantie door de Ministers gedaan. De Minister van Oorlog vraagt voor zijn departement, en daarbij krijgen de officieren natuurlijk het hoofdaandeel, wijl de niet-militairen in het gebied van dit departement een klein onderdeel vormen. Het Indische leger heeft geen hoofd, dat zijne belangen hier direct behartigt; als de Legercommandant eene voordracht maakt (hetgeen hem wellicht zelfs niet opgedragen is), moet deze door de handen van den Gouverneur-Generaal, waar zij samentreft met die van alle andere departementen van algemeen bestuur. Het leger is nu eenmaal geen troetelkindje, bovendien geldt bij den Gouverneur-Generaal vermoedelijk ook de redeneering aanstonds sub 2°. te bespreken, en daar gaan derhalve de andere takken van dienst voor; de voordracht van den Legercommandant wordt besnoeid. Daarna komt die voordracht in Nederland; hier maken vele ambtenaren zich

verdienstelijk in de onmiddellijke nabijheid van den Minister van Koloniën zelf; die moeten nu nog een plaats krijgen op de reeds lange lijst. Ook uit Suriname en Curaçao zijn belooningen aangevraagd. Zijne Excellentie durft met die enorme lijst van verdienstelijke mannen niet bij Hare Majesteit verschijnen, er moet gesnoeid worden, en nu zijn het weer miskennis van de moeilijke taak van het leger in Indië eenerzijds, en de redeneering die hier sub 2°. volgt anderzijds, welke andermaal dat leger tot het kind der rekening maken.

Zoo kan het Nederlandsche leger twintig decoratiën oogsten, zonder meer gezaaid te hebben dan het Indische, dat slechts twee ridderorden kreeg.

2°. De 2de reden ligt in de eigenaardige, vrij algemeen verkondigde beschouwing: het Indische leger heeft de gelegenheid om andere decoratiën te verwerven.

Dus, omdat iemand zijn leven waagt voor het vaderland en daarvoor een *tinnen* eereteken ontvangen heeft als herinnering, óf omdat iemand in den strijd voor het vaderland zóó heeft uitgemunt, zich zóó heeft bloot gegeven, zóó door moed, beleid, trouw heeft uitgeblonken dat hem, voor dat persoonlijke feit, de Willemsorde is moeten worden toegedacht, daarom zal hem hetgeen hij verder doet *niet meer*,

zelfs *niet evenveel*,

maar *minder*

toegerekend worden, dan een ander!?

Ja, nog sterker, alleen omdat hij op die wijze *KAN* schitteren, wordt hij reeds minder goed bedacht bij voorbaat.

Deze redeneering moge in elk ander land bespottelijk genoemd worden, in ons land wordt zij inderdaad in practijk gebracht.

Waaraan is het anders toe te schrijven, dat in het Nederlandsche leger de Generaals en Kolonels, die de Willemsorde verdiend hebben, bijna steeds opvallend langer dan hunne ranggenooten op den Nederlandschen Leeuw moesten wachten? wij kunnen slechts eene oorzaak vinden, de redeneering: »zij hebben reeds eene belooning”. Ja, maar voor een op zichzelf staand feit, eene belooning dus die hun niet in later verkregen rechten mocht kunnen te kort doen.

En waaraan is het anders ook toe te schrijven dat in het Nederlandsch-Indische leger zoo overdreven weinig Oranje-Nassau-orden ontvangen zijn, en dat van die te weinige nooit eene op de borst van een ridder der Militaire Willemsorde terecht is gekomen?

Waar het Indische leger met het zwaard strijdt, ontvangt het zijne belooningen, maar bovendien wordt daar evenveel als buiten het leger, en evenveel als in het moederland met het hoofd, met de pen gewerkt, wordt met lichaam en geest evenveel gearbeid en in liefde geofferd. Daarvoor geve de Regeering eerlijk loon naar arbeid. Hare Majesteit zal dat loon gaarne toekennen.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Marine-Toestanden. Nog vijf Heilige dagen, door PANTSER.
(Vervolg op »Zeven Heilige dagen''.) Overgedrukt uit »de Lands-
verdediging''. Helder, C. DE BOER Jr. 1893. Prijs f 0,50.

Het is een aangename taak, PANTSER's Heilige dagen te mogen beoordeelen; vooreerst: omdat men zeker het voornaamste gedeelte van zijn betoog en zijne voorstellen met hem eens kan zijn; ten tweede: wijl hij een benijdenswaardig talent van schrijven heeft. Duidelijk en toch beknopt, pakkend, welwillend, dikwijls geestig, heeft de Schrijver zooveel liefde voor den dienst ter zee en de defensie van het vaderland, dat hij »den scherpen bijl op harden knoest'' niet vergeet, bij het onderhanden nemen van lang bestaande, afkeurenswaardige toestanden.

PANTSER deed een goed werk; het is te hopen dat hij, aangemoedigd door succes, met de Heilige dagen moge voortgaan.

Eigenlijk zouden wij nu zijn jongste pennevrucht voor genoegzaam aanbevolen kunnen houden, ware het niet, dat wij nog eenige kanteekeningen wenschten te maken. Laat ons daartoe naar volgorde: *Oceanoefening, Bezoldiging, Adelborsten 1ste kl., Grepen* en *Energie* vluchtig doorloopen, welke *vijf* Heilige dagen met de reeds vroeger verschenen *zeven*, het *twaaftal* completeeren.

Wij zijn het met P. volkomen eens, wanneer hij het varen op den oceaan met onze kruisers 1ste kl. voor z. g. zeil oefeningen *onnoodig*, en voor vlagvertoon in principe, belachelijk vindt; ook o. i. levert dat alles slechts zeer indirect nut op voor onze defensie. Maar daarom, P., wat zoudt ge zeggen, wanneer eens een middenweg werd ingeslagen; want, kan het zeilen met groote schepen en het bezoeken van vreemde havens wel geheel worden afgeschaft? Gaat daarmede niet het laatste gedeelte poëzie bij de Nederlandsche Marine, en dus de lust in den zeedienst, onherroepelijk weg? Zijt gij niet bevreesd, dat, door nu reeds de zeilen voor goed op te bergen, »de kleinheid, saai- en gedruktheid'', waarvoor gij bij *Energie* terecht klaagt, nog zullen toenemen? En is het niet juist hoog tijd, dat er wat *spirit* in de Marine gebracht worde?

Wat zoudt ge daarom zeggen van het volgende: Officieren en minderen worden weer als oudtijds met *oorlogsschepen* rond de Kaap naar Indië gebracht, en terug, in plaats van z. a. nu meestal met mailbooten te gaan door het Suez-kanaal. Hiertoe zouden onze, wel is waar als *oorlogsschepen* ten *rechte* veroordeelde, ouderwetsche — doch als volschip zeer fraaie — kruisers kunnen worden gebruikt, die

met weinig kosten zeer goed als transportschepen zouden zijn in te richten. En dan moesten zij, zooveel als dat mogelijk was met een tijdige, alleszins voldoende aflossing, op die reizen vreemde havens aandoen — een zijsprong naar de Middellandsche zee van tijd tot tijd niet te vergeten — voornamelijk om de opvarenden, vóór ze naar Atjeh gingen of daarvan na *drie* jaar terugkwamen, een aangenaam kijkje te gunnen bij den vreemdeling. Zoudt ge de gelden, die dat meer opwekkende, dus heilzame, varen kostte, niet wel besteed achten, en weten uit te zuinigen op de groote transportkosten nu aan de Stoomvaartmaatschappijen te betalen, en op de veel te hooge en dus onbillijke traktementen van de officieren van gezondheid bij de zeemacht? Op de meer *geld-* dan broodwinning dier heeren — gegeven hun dienst aan boord, dien zij met den besten wil der wereld toch niet druk kunnen maken — zoudt gij, blijkens *Bezoldiging*, immers ook wel eens wat willen bezuinigen?

Maar géén *divisie* van kruisers, de schepen moeten alleen varen; dat is veel aangenaamer; en hierom is het juist te doen!

Niet alleen alzoo om de traditie, maar om te trachten een meer opgewekten geest bij den zeedienst te verkrijgen — die nu, P. zal ons dit toegeven, vrij wel beneden peil is (1) — vindiceeren wij het blijven varen van oorlogschepen; doch op de aangegeven wijze, en dus andere plaatsen aangedaan als St. Vincent en dergelijke metropolissen op de Westkust van Afrika. En wanneer zulk varen naar Indië en terug geregeld geschiedde, zouden onze matrozen langer dan 15 à 18 maanden buiten de tropen kunnen blijven (doordat de *doellooze* oceaanreizen waren vervallen), hetgeen na den vervelenden, deprimeerenden *drie*-jarigen Atjeh-dienst hoog noodig is. Want, P., vergeten wij vooral het geestdoodend Atjeh niet, waar de Marine nu al zoo'n slordige twintig jaar met allertreurigste blokkades, resultaat: nul komma nul, bezig was.

Zou Atjeh ook eenige verklaring kunnen geven van den slechten geest, die over het algemeen bij de Marine heerscht; den geest van lauw- en saaiheid? (Zie *Energie*.) Bij de Marine *aan boord* wel te verstaan, want het sedentair zeewezen *se porte à merveille!* Door de „leiding in één hand”, waarin gij het voor een deel zoekt, zult ge dit gebrek niet verbeteren; daaromtrent maakt het hebben van één defensie-Minister in plaats van *twee*, geen verschil; evenmin door de hoogste rangen bij de Marine nog met uw Opperbevelhebber der Vloot, Inspecteur der Marine en van het Maritiem-Onderwijs, te vermeerderen (nog een schijf meer aan het raderwerk, dat vereenvoudigd moet worden). Een *niet-militair* Minister, wanneer het is een flink, rechtvaardig, bekwaam, verstandig man, die niet totaal onbekend is met het vak (van den tegenwoordigen tijd) zal wel evengoed als een *militair* Minister „den band van eenheid onder de drie Vlootvoogden in Nederland weten te brengen” en tevens eenheid in de oefening, wanneer hij nl. zelf goede ideën daaromtrent heeft; maar niet wanneer, z. a. meestal het geval is, de ingrijpendste verbeteringen van buitenaf moeten komen, uit de subalterne rangen.

Neen, niet voordat de droevige Atjeh-blokkades, z. a. wij die tot nog toe hadden, tot de geschiedenis zullen behooren, valt er o. i. op verbetering van den geest bij de Marine te rekenen. Er moet meer opgewektheid voor den scheeps-

(1) Het afschuivingsstelsel, door den heer VAN STOCKUM gereleveerd, doch door P. niet erkend wordt, wat het dienen *aan boord* betreft, daardoor meer verklaarbaar.

dienst komen, en dat is niet anders mogelijk dan door dien veel opgewekter te maken dan nu wel het geval is.

In *Bezoldiging* vraagt P., of de betrekking van officier-instructeur aan het K. I. voor de Marine »gewichtig» mag genoemd worden; en zonder antwoord af te wachten, is die betrekking, eenige alinea's verder, onder zijn pen al een »zeer gewichtige» geworden. Wij zouden zeggen, dat die betrekking al mede niet *gewichtiger* is dan andere betrekkingen, die recht op bestaan hebben in een goed geordende maatschappij; en zeker niet gewichtiger dan die van elk ander leeraar aan H. B. Scholen of Gymnasia.

Wijders is er een fout ingeslopen bij de redeneering over het al of niet beter betaald zijn van officieren-instructeurs of Eerste officieren, die echter aan het betoog niets afdoet. De huishuur-indemniteit nl. voor een luitenant ter zee 1ste kl. is geen *drie-*, maar *vierhonderd* gulden.

Dat de traktementen-standaard bij alle rangen meer gelijk moest zijn, vinden wij niet zoo »communistisch of grappig» van den heer VAN STOCKUM (dien P. hier bestrijdt) geredeneerd, als P. dat vindt. Integendeel, met name voor de vaste en zee-traktementen van de officieren van gezondheid zouden wij het een heuchelijke verbetering achten, wanneer dat geschiedde. De lust zou vaardig over ons worden, om over dat onderwerp, alsook over promotie, uit te wijden — dan, de ruimte, waarover wij beschikken kunnen, is beperkt.

De *Adelborsten 1ste klasse* zijn zeer juist en levendig naar de natuur geteekend, en de voorstellen om hunne positie beter te definieëren, verdienen overweging. Dan, of een Adelborst 1ste klasse al of niet een officiersdragon heeft en bij zekere ancienniteit onder-luitenant ter zee genoemd wordt, achten wij van minder belang dan de *inconsequente* methode, waarop de Adelborsten aan boord behandeld worden. En daarom zouden wij in P.'s plaats liever dáárop meer klem gelegd hebben dan op de beide reeds genoemde hervormingen.

Naar de voorschriften en consequent behandeld door iederen chef aan boord (van af den kolonel tot aan den officier der wacht toe) behooren zij goed te dienen, en veel te doen te hebben; zoodat wij dan ook van de door P. zoo gewraakte »werkverschaffing» nu *niet* zulk een groot tegenstander zijn; nl. wanneer het geldt nuttig werk te laten doen, z. a. observeeren, en niet *lang* maar *goed* te doen uitkijken. Dan zullen zij, na eenigen tijd, wellicht van groot gemak (?) voor den officier der wacht kunnen zijn — voor wien wij dat *gemak* echter zoo hoog noodig niet vinden — hetgeen buiten eenige quaestie, thans het geval bij lange na niet is.

Onder *Grepen*, waar P. verbeteringen aanstipt in een massa opzichten, komen een paar punten voor, waaromtrent wij niet eenstemmig met hem denken:

1°. het blijvend ingaan van het verhoogd zee-traktement bij het snijden van den noorder-keerkring op reizen per oorlogsschip naar de koloniën. Voor de *officieren* achten wij dit onnoodig, omdat hunne traktementen reeds alleszins voldoende zijn, en er dus wel van vermindering (alweer om te beginnen bij het korps officieren van gezondheid) van betaling, maar nooit van vermeerdering sprake moet zijn, voorloopig ten minste;

2°. het voorstel tot vermindering van het aantal hooge onderofficieren-*baantjes*-

gasten. Daargelaten nog of daardoor »ruimte gewonnen» zou worden aan boord, wanneer men tevens het aantal *combattanten* vermeerderde, vereischt deze zaak betere toelichting en bewijsvoering dan de enkele pennestreek, waarmede deze trouwe, geschikte dienaars eenvoudig worden afgemaakt.

Wanneer er geen behoorlijke *bâton-de-maréchal* aan het einde van een nuttigen werkkring ligt, loopt men hard kans, de ambitie daarbij langzamerhand uit te dooven. En waartoe bijv. de rangen van eerste-timmerman en eerste-zeilmaker (sergeant-majoor) afgeschaft, wanneer men den rang van vice-admiraal behoudt, die Nederland, uit een utiliteits- en economisch oogpunt, evenmin noodig heeft als Amerika, waar men met Schout-bij-Nacht tevreden is.

Vereenvoudiging, en daardoor economie van uitgaven, van het geheele marine-personeel! — Goed! — maar dan ook den maatregel universeel toegepast, en bij de hoogsten begonnen; dat, vinden wij, eischt de billijkheid.

Een van de belangrijkste beschouwingen achten wij Heiligendag XII, *Energie*, en daarom raden wij de lezing, herlezing en betrachtning van dit gedeelte het korps marine-officieren ten sterkste aan.

Wel zeker, wij moeten de dingen maar bij hun naam noemen; en ofschoon P. de ontboezeming van POLARIS, omtrent »den algemeenen geest van ontevredenheid, overgeslagen tot onverschilligheid, en totaal gemis aan liefde voor de betrekking, met zooveel ambitie door de meesten aanvaard» wel wat kras vindt, is hij toch voor *zich* overtuigd, dat wij zijn: »klein, slof, gedrukt; missende de kracht en moed om te breken met sleur, en misgunnende die talenten aan anderen». Nu, daarmede kan het korps zee-officieren het óók doen; want wij vermoeden dat daarvan sprake is. Immers, van te voren klaagt P. over »gebrek aan individualiteit» en daarna: »niemand durft zich op den voorgrond te plaatsen, minder uit vrees van aan zijn woord te worden gehouden, dan wel uit tegenzin in den post van mikpunt voor enkele schimpers».

Zeer waar is dat alles; maar P., denk ook eens aan de »duif met den rooden strik» (SWART ABRAHAMSZ), die, *mutatis mutandis*, altijd wordt afgemaakt. En daarom doet ge recht verstandig, dat ook gij u niet op den voorgrond plaatst en anoniem blijft; een open vizier zou u noodlottig kunnen zijn. VAN STOCKUM, uwe overtuiging zal u verderven!

Wij besluiten met nog eenige kleine opmerkingen over P.'s degelijk werk. Om met de laatste bladzijden te beginnen: »waartoe hebben wij een vlagofficier nonactief?» vraagt S. bladz. 46 o. a.

Hoewel deze thans niet *geheel* nonactief is, maar werkzaam als lid in de Zuiderzee-commissie, zoo zouden wij hem óók liever aan het hoofd van twaalf oorlogsschepen zien; immers, voor genoemden werkkring aan den wal in Nederland, is de chef van den marinestaf, ook een vlagofficier, de aangewezen man. Dan, z. a. bekend, een vereeniging marine-schepen in zee, een divisie; wordt niet meer door een vlagofficier gecommandeerd; deze voert alleen het bevel op... bureau.

Bladz. 39. Waarom epauletten aan de apothekers der zeemacht gegeven; zijn zij daarop zoo bijzonder gesteld? Anders, het is een renteloos kapitaal: op hoogst enkele dagen geeft het slechts eenige *uren* een schitterend voorkomen. Laat toch vooral alle verfraaiingen, veranderingen, bijvoegingen enz. aan de uniform, voorloopig althans, verre blijven van de hoofden der machthebbenden;

er is nog zooveel gewichtigers te doen, en elke verandering, hoe nietsbeduidend ook, kost zooveel kostbaren tijd aan velen. Als ge dan wat aan uniformverandering doen wilt, geeft dan sterretjes op de kragen der bournoes; daar de Landmacht die reeds heeft, zal dat zaakje spoedig kunnen afloopen. Bij elk klein korps kent men elkander dikwerf reeds te goed; en daarom, epauletten aan Apothekers? Ach, laten we de menschen toch niet noodeloos op kosten jagen!

Bladz. 35. Geloofst gij werkelijk, P., dat de draagkracht der natie zoo gering is? Men zou het anders aan de immer propvolle zalen der publieke vermakelikheden niet zeggen. Het wil er bij ons nog maar niet in, dat Nederland niet een flink defensie-systeem zou kunnen betalen. Begrijp ons wel, niet dat wij uit de goe-gemeente maar gehaald willen hebben, wat er maar aan belastingen te halen is, om die schatten daarna aan typen van schepen (proefnemingen van Ministers van Marine, meestal *failures*), en geen effect sorteerende blokadetes te zien versmijten! O neen! Maar wij gelooven, om kort te gaan, dat niet steeds die geringe draagkracht op den voorgrond moet gesteld worden, omdat... het een fictie is, en — een gevaarlijk wapen in veler handen.

Het is van harte te hopen, dat de op bladz. 11 gevraagde »toewijding, plichtsbetrachting of zelfopoffering» die, volgens P., »in ieders gemoed huizen en allen door omstandigheden, als: langdurige vrede en optimisme tijdelijk begraven kunnen zijn onder gemakzucht, sleur, luiheid of treurige grootspraak» behoorlijk tot haar recht zullen komen in den eventueelen oorlog. Dan, wij vreezen, dat hier P. zich wat te veel door zijn gevoel heeft laten meeslepen, en een geacht kameraad, ridder v. d. Mil. W. O., met wien wij over dat onderwerp eens spraken, maar al te zeer gelijk had met de opmerking, dat de VAN SPEIJKEN nog altijd uitzonderingen zijn. Zou het *feu sacré* door jaren lange vredestoestanden en een saaie, gluisperige manier van oorlogvoeren, z. a. de Marine zoo lange jaren op Atjeh heeft moeten doen, er zoo langzamerhand niet wat te véél zijn uitgegaan, om in den oorlog zoo maar bij ieder plotseling weer te kunnen ontbranden,... *à tout moment?*

Versta ons wel, wij hellen, wat *gevoel* aangaat, meer tot de geestdrijf van P. dan tot de nuchtere beschouwing van onzen vriend, den ridder, over; maar toch, — maar toch... ons verstand zegt: het is zoo veel geëischt: van *allen*: toewijding, plichtsbetrachting — last not least: ZELFOPOFFERING! In het gewoon dagelijksch rustig leven ziet men deze dingen zoo zelden; zou nu in den oorlog dat alles op eens anders worden?

Wij hopen het, wij hopen het van harte!

K.

Gedenkboek ter herinnering aan de feestviering van het Korps Rijdende Artillerie, door N. J. A. P. H. VAN ES, Kapitein der Rijdende Artillerie. Met illustratiën van HOYNCK VAN PAPENDRECHT, STARING, GEERLINGS en VAN ES, en ornamentatie van COLENBRANDER en ROSKAM. Arnhem, COERS & ROEST.

Wij hadden reeds het genoegen in ons tijdschrift een feestuitgave aan te kondigen (zie alev. N°. 6, bladz. 394), verschenen bij gelegenheid der viering van den honderdsten gedenkdag der oprichting van Rijdende Artillerie in Nederland. Thans ligt een tweede gedenkboek vóór ons, geheel verschillend naar vorm en inhoud, maar zeker in geen mindere mate onze belangstelling waard. Het bevat de uitvoerige beschrijving van de feestviering van het Korps op 20—23 April jl.; het is echter bovendien in zulk een schitterend kleed gestoken en bevat zulk een rijkdom van voortreffelijke platen en illustratiën, dat het tevens een kostbaar kunstwerk moet genoemd worden. Opgedragen aan den Luitenant-Kolonel Jhr. V. A. DE PESTERS, gedurende de jaren 1887—1893 commandant van het Korps, wiens uitstekend geslaagd portret in lichtdruk tegenover het titelblad is geplaatst, geeft het werk ons, na eene korte Inleiding, in het eerste Hoofdstuk een overzicht van de voorbereidingen tot het feest. De lezer kan daaruit zien, dat de taak der hiertoe ingestelde Commissie eene moeilijke en zeer omvangrijke was, maar tevens dat zij reeds dadelijk in hooge mate steun en medewerking vond bij velen in en buiten het Korps, waaronder vooral de officieren, die vroeger bij het Korps hadden gediend. Onder hen valt bijzonder de aandacht op den Kolonel Jhr. D. C. M. HOOFT, Kapitein der Rijdende Artillerie van 1857 tot 1861, wiens portret eveneens het werk versiert en die de gelukkige gedachte had een gedenkpenning te doen slaan ter herinnering aan het feest en daarvan een zoodanig aantal aan de officieren van het Korps aan te bieden, dat op onbekrompen wijze exemplaren aan hooge autoriteiten, aan de korpsen van het leger en aan vele belangstellenden konden worden uitgereikt.

Dat de Commissie van voorbereiding hare taak zoo ruim mogelijk opvatte en voor geen moeite terugdeinsde, blijkt o. a. uit Hoofdstuk II, waar de uitkomsten worden meegedeeld van het onderzoek naar de oude uniformen, die door de R. A. in den loop der tijden gedragen werden, een onderzoek dat wenschelijk geacht werd ter completeering van het Historisch Museum van het Korps. Het derde Hoofdstuk beschrijft de feestviering zelve, geeft een overzicht van de talrijke geschenken en huldeblijken, die aan het Korps werden aangeboden; de feestrede, gehouden door den gep. Kolonel der Artillerie H. BEIJERMAN, de revue voor HH. MM. de Koninginnen, het collation, het carrousel, gereden in de oude uniformen, de vossenjacht en het reünisten-diner.

Een groot aantal fraaie teekeningen versiert het werk: vroegere uniformen, episodes uit het roemrijk verleden van het Korps, figuren uit het tegenwoordige leven en werken der Rijdende Artillerie, afbeeldingen der vele geschenken enz. Dat bijna alle illustratiën kunstwerken zijn, is overbodig te vermelden, als wij wijzen op de bekende namen van hen, die hunne talenten daaraan hebben besteed. Ook verschillende andere belangwekkende bijlagen zijn in het werk opgenomen, als: oorkonden, gevoegd bij de geschenken, de sierlijke presentielijst van het

diner, de programma's van de feestelijkheden, de fanfares die bij het carrousel werden geblazen enz.

Wij kunnen niet nalaten den Heer VAN Es hulde te brengen voor de uitstekende wijze, waarop hij zijn taak heeft opgevat en de nauwgezetheid, waarmede hij haar heeft uitgevoerd. Hij is er zodoende in geslaagd, met de talentvolle medewerking van hen, die met hem de zoo verdienstelijke illustratie en de sierlijke ornamentatie op zich genomen hebben, niet alleen een prachtwerk te scheppen, dat een sieraad voor menige tafel zal zijn, maar tevens een gedenkboek, dat bij ieder die het feest bijwoonde, de aangenaamste herinneringen zal levendig houden. Wat wij echter bovenal in het werk toejuichen, is dat het ook voor hen, die buiten het Korps staan, getuigt van het opgewekt leven en den flinken geest, die daar heerschen en die de overtuiging wettigen, dat het tegenwoordig geslacht in tijd van nood de voetsporen van zijn waardige voorgangers zal drukken. Dat is een heuchelijk verschijnsel; want — wij nemen des Schrijvers slotwoord over — »Des Heeres Geist ist des Heeres Kraft”.

Briefwisseling en rapporten over dienstzaken. Voorschriften, verzameld ten behoeve van het onderwijs aan de korporaals, die tot onderofficier worden opgeleid. Helder, C. DE BOER JR. 1893.

De Schrijver heeft in dit werkje in de eerste plaats de officieele bepalingen omtrent dienstcorrespondentie en de verzending van dienststukken per post verzameld, voor zoover die voor den aanstaanden onderofficier van belang kunnen zijn, hoofdzakelijk ontleend aan het *Recueil Militair* 1892 en 1893. Daaraan zijn verder toegevoegd verschillende regelen voor den vorm der dienstbrieven, zooals die door het gebruik gewettigd zijn, en eindelijk opmerkingen aangaande den vorm en inhoud van verzoekschriften, klachten, rapporten, processen-verbaal en nota's, terwijl voor de rapporten, die bij oefeningen in den vestingoorlog opgemaakt worden, verwezen wordt naar het Voorschrift op den Velddienst. Aan het slot zijn modellen voor verschillende dienstbescheiden toegevoegd.

Het werkje is met zorg en doelmatig samengesteld en verdient voor het beoogde doel te worden aanbevolen.

De Militaire Pen. Voorschriften betreffende de briefwisseling en rapporten over dienstzaken; door H. KOPPEN, Kapitein der Inf. bij de Koloniale Reserve. Met XXXI Bijlagen en Aanhangsel. Derde, herziene en vermeerderde druk. Arnhem, COERS & ROEST. 1893. Prijs f 0,75.

Het bovenstaande werkje, waarvan de beide voorgaande uitgaven reeds sedert jaren bij het onderwijs aan de Kon. Mil. Academie gebruikt werden, zal aan velen onzer lezers niet onbekend zijn. Dat thans een derde druk noodig is ge-

worden, is de beste aanbeveling. Wij gelooven dan ook, dat het zoowel voor hen, die tot officier worden opgeleid, als voor jonge officieren, die nog weinig routine bezitten, een nuttige handleiding zal zijn.

De Schr. heeft zijn werk thans naar de nieuwste officieele bepalingen omtrent het voeren der dienstcorrespondentie herzien en aangevuld, en daaraan toegevoegd de kortelings gegeven voorschriften tot beperking en vereenvoudiging van de dienstcorrespondentie. De bepalingen omtrent vrijstelling van briefport zijn herzien en in overeenstemming gebracht met het Kon. Besluit van 19 Dec. 1892 (*Stsbl.* N°. 284); zoo ook die omtrent regeringstelegrammen, volgens Kon. Besl. van 4 Juli 1891 (*Stsbl.* N°. 145). Ook de verdere inhoud, betreffende het opmaken van requesten, rapporten, klachten, processen-verbaal, marschorders en reiswijzers, is op meerdere punten verbeterd en aangevuld, terwijl het aantal bijlagen (modellen) met enkele is vermeerderd. In het Aanhangsel zijn de bepalingen opgenomen van de Wet op de registratie- en zegelrechten, voor zoover die voor het doel des Schrijvers van belang zijn.

Wij twijfelen niet, of ook deze derde druk aan velen welkom zal zijn en wenschen den Schr. daarmede hetzelfde succes toe, dat hij reeds met de voorafgaande behaalde.